

"CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023"

OUR INDEXING

zenodo



**Research Science and
Innovation House**

OUR FIELDS

- Exact Sciences
- Natural sciences
- Medical sciences
- Technical sciences
- Economics
- Philological sciences
- Pedagogical sciences
- Social and humanitarian sciences
- Psychological sciences
- Arts and cultural sciences
- Physical education and sports



+998 (88) 808-21-07



<http://universalpublishings.com>



"RESEARCH SCIENCE AND INNOVATION HOUSE" MCHJ

"CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023"



+998 (88) 808-21-07

<http://universalpublishings.com>

VOLUME 2, ISSUE 7



«Conference on Universal Science Research 2023» ilmiy konferensiyasi:

31.05.2024-yil.

Ushbu to'plamda «Conference on Universal Science Research 2023» ilmiy konferensiyasi 2024-yil 2-soni 5-qismiga qabul qilingan maqolalar nashr etilgan.

Jurnal tarkibidagi barcha maqolalarga DOI unikal raqami biriktirilib, **Zenodo**, **Open Aire**, **Google Scholar** xalqaro ilmiy bazalarida indekslandi.

OAK tomonidan dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan jurnallar ro'yxatidagi milliy jurnallarda chiqarilgan maqolalar sifatida rasman tan olinadi.

Asos: O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiyasi komissiyasining dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxati 3-sahifasi. – Toshkent: 2019. – 160 b.

Konferensiya materiallaridan professor-o'qituvchilar, mustaqil izlanuvchilar, doktorantlar, magistrantlar, talabalar, litsey-kollejlar va maktab o'qituvchilari, ilmiy xodimlar hamda barcha ilm-fanga qiziquvchilar foydalanishlari mumkin.

Eslatma! Konferensiya materiallari to'plamiga kiritilgan ilmiy maqolalardagi raqamlar, hisobotlar, ma'lumotlar haqqoniylikiga va keltirilgan iqtiboslar to'g'riligiga mualliflar shaxsan javobgardirlar.



“RESEARCH SCIENCE AND
INNOVATION HOUSE” MCHJ



TAHRIRIYAT

Bosh muharrir: Eshqarayev Sadridin Chorievich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti tibbiyot va tabiiy fanlar kafedrasini mudiri, kimyo fanlari falsafa doktori, dotsent Termiz, O‘zbekiston.

Mas’ul kotib:

Boboyorov Sardor Uchqun o‘g‘li Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali talabasi

Nashrga tayyorlovchi:

Eshqarayev Samariddin Sadiridin o‘g‘li Termiz muhandislik-texnologiya instituti magistranti

TAHRIR KENGASHI A‘ZOLARI

Texnika fanlari muharriri, Eshqarayev Ulug‘bek Chorievich – Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi” kafedrasini dotsenti, texnika fanlari nomzodi, Denov, O‘zbekiston.

Texnika fanlari muharriri Babamuratov Bekzod Ergashevich – Termiz davlat universiteti fizik kimyo kafedrasini dotsenti, falsafa fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Kimyo fanlari muharriri Mirabbos Xojamberdiev Ikromovich- Berlin Technische Universität dotsenti, kimyo fanlari doktori, Berlin, Germaniya

Kimyo fanlari muharriri, Eshqurbonov Furqat Bozorovich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, kimyo fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Iqtisodiyot fanlari muharriri Otamurodov Shavkat Tillayevich – Termiz iqtisodiyot va servis universiteti prorektori, iqtisod fanlari doktori, Termiz, O‘zbekiston.

Ijtimoiy va gumanitar fanlar muharriri, Xudoyberdiyev Xursand Xudoyberdiyevich – Termiz muhandislik-texnologiya instituti, ijtimoiy-gumanitar fanlar doktori, Termiz, O‘zbekiston.



Tibbiyot fanlari muharriri Otamurodov Furqat Abdulkarimovich, Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali direktori, Termiz, O'zbekiston tibbiyot fanlari falsafa doktori, Termiz, O'zbekiston.

Biologiya fanlari muharriri Nurova Zamira Annakulovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali. Termiz, O'zbekiston, biologiya fanlari doktori, dots., Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Turabayeva Zarina Kenjabekovna Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali, tibbiyot falsafa fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Sotsiologiya fani muharriri Eryigitova Lobar Qodirovna Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa sotsiologiya fanlari doktori, Termiz, O'zbekiston.

Filologiya fanlari muharriri Jo'rayeva Ramziya Abdurahimovna Qo'qon davlat pedagogika instituti. Qo'qon, O'zbekiston filologiya fanlari fanlari doktori (PhD), katta o'qituvchi.

Fizika-matematika-fanlari muharriri Bobamuratov Ulug'bek Erkinovich Termiz muhandislik-texnologiya instituti, falsafa fanlari doktori, fizika-matematika-fanlari, Termiz, O'zbekiston.

Tibbiyot fanlari muharriri Axmedov Kamoliddin Xakimovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali 1-son davolash fakulteti dekani, tibbiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tibbiyot fanlari muharriri Vohidov Alisher Shavkatovich Toshkent tibbiyot akademiyasi Termiz filiali Umumiy xirurgiya, bolalar xirurgiyasi va bolalar urologiyasi kafedrasini mudiri Tibbiyot fanlari doktori, professor

Gumanitar fanlar muharriri Rahmonov Abduqahhor Abdusattorovich Ma'naviy-axloqiy tarbiya va yoshlar bilan ishlash bo'yicha direktor o'rinbosari, falsafa fanlari doktori (PhD)



DIGITAL TRANSFORMATION OF ECONOMIC NETWORKS: ENERGY AND LOGISTICS

Eshqulova Dilorom Abduravupovna

Termiz State University, 4th grade student of Humans resources management

Abstract: This article explores the profound impact of digital transformation on economic networks, specifically within the energy and logistics sectors. It examines how digital technologies such as IoT, AI, and blockchain are reshaping operations, optimizing efficiencies, and driving innovation. The study underscores the implications for stakeholders, from businesses to policymakers, highlighting opportunities and challenges in this evolving landscape.

Keywords: Digital Transformation, Economic Networks, Energy Sector, Logistics Sector, IoT, AI, Blockchain, Innovation, Efficiency, Stakeholders.

INTRODUCTION

In the contemporary era, the concept of digital transformation has transcended mere technological adaptation to become a pivotal driver of economic networks worldwide. This paradigm shift is particularly evident in sectors crucial to global commerce: energy and logistics. The integration of advanced digital technologies such as Internet of Things (IoT), Artificial Intelligence (AI), and blockchain has revolutionized operational frameworks, offering unprecedented opportunities for efficiency, sustainability, and growth.

The energy sector, traditionally characterized by its reliance on fossil fuels and centralized distribution models, is undergoing a profound metamorphosis. Digital technologies are enabling the proliferation of renewable energy sources and facilitating smarter, more resilient grids. AI-driven predictive analytics are optimizing energy production and consumption, while blockchain is revolutionizing transactional transparency and decentralization within energy markets.

Similarly, the logistics sector, essential for global trade and supply chain management, is leveraging digital transformation to enhance operational agility and cost-effectiveness. IoT-enabled sensors and real-time data analytics are optimizing route planning, inventory management, and asset tracking. AI algorithms are streamlining warehouse operations and predictive maintenance, while blockchain technologies are securing transactions and enhancing supply chain transparency.

This article delves into the multifaceted impacts of digital transformation on economic networks within the energy and logistics sectors. It examines the implications for stakeholders across the value chain, including businesses, consumers, and policymakers. By exploring the opportunities and challenges presented by these technological advancements, this study aims to illuminate the path forward in an increasingly interconnected and digitalized global economy.

Digital Transformation in Economic Networks: Energy and Logistics

The digital transformation of economic networks within the energy and logistics sectors is a testament to the power of innovation in reshaping traditional industries. Advancements in technology have not only optimized existing processes but have also opened new avenues for sustainable growth and resilience.

Energy Sector Transformation

In the energy sector, digital technologies have ushered in a new era of efficiency and sustainability. IoT devices embedded in infrastructure enable real-time monitoring of energy consumption patterns, facilitating demand-response mechanisms that optimize grid stability and reduce wastage. AI algorithms analyze vast datasets to predict energy demand, thereby optimizing production schedules and minimizing operational costs.

Furthermore, the integration of renewable energy sources such as solar and wind power has been accelerated by digital innovation. Smart grids equipped with IoT sensors enable decentralized energy generation and storage, fostering a more resilient energy ecosystem. Blockchain technology plays a crucial role in enabling peer-to-peer energy trading, bypassing traditional intermediaries and enhancing market efficiency and transparency.

The implications of these transformations are profound. Businesses can achieve significant cost savings through optimized energy consumption and production processes. Consumers benefit from more reliable and affordable energy services, while environmental sustainability is bolstered by the increased adoption of renewable energy sources and reduced carbon footprints.

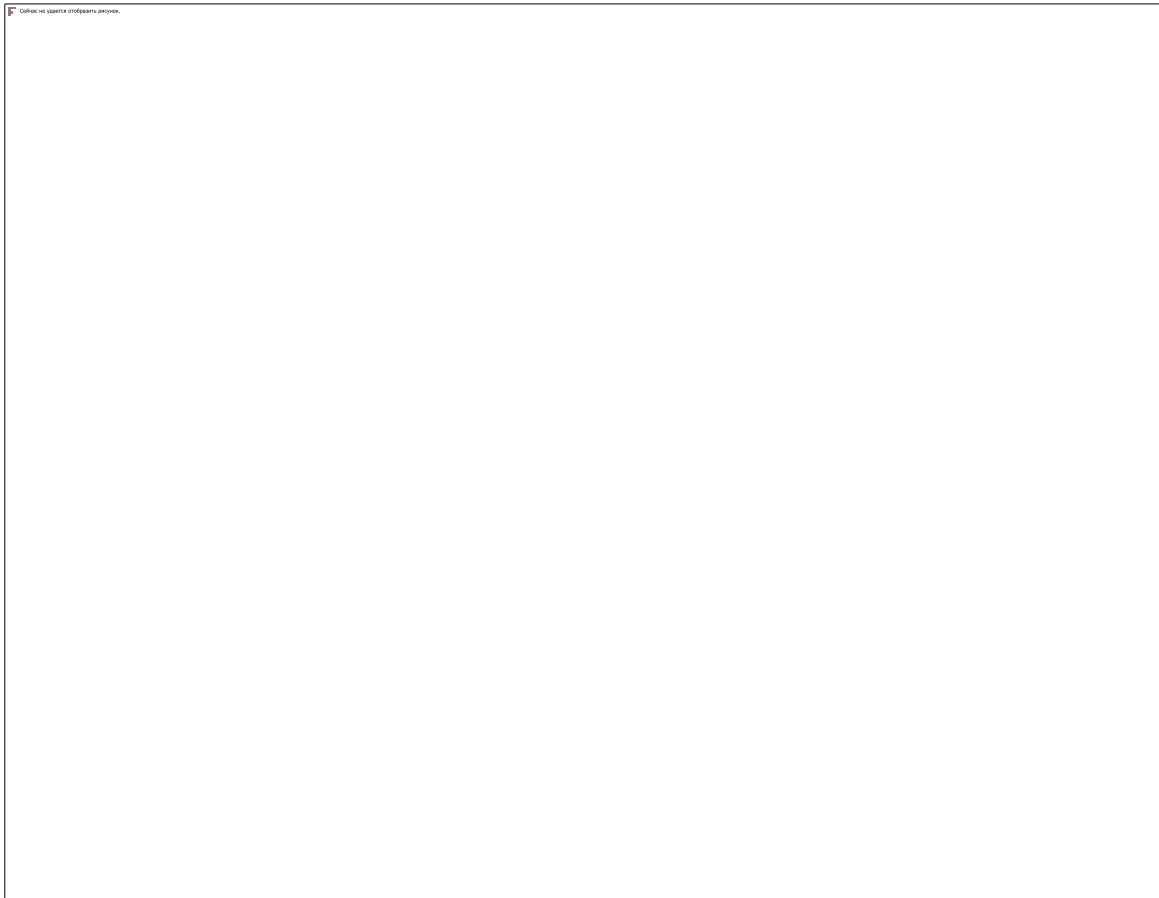
Logistics Sector Transformation

In the logistics sector, digital transformation has redefined supply chain management and operational logistics. IoT devices installed on vehicles and goods provide real-time tracking and monitoring, optimizing route planning and inventory management. AI-powered predictive analytics anticipate demand fluctuations and streamline warehouse operations, reducing overhead costs and improving overall efficiency.

Moreover, blockchain technology is revolutionizing the transparency and security of transactions within the logistics industry. Smart contracts automate payment settlements and enforce contractual agreements, reducing disputes and enhancing trust between stakeholders. Supply chain traceability is also enhanced, enabling greater accountability and responsiveness to regulatory requirements and consumer demands.

The benefits of these advancements extend across the logistics value chain. From manufacturers to retailers, businesses can achieve greater visibility and control over their operations, leading to improved customer service and enhanced competitiveness in global markets. Consumers benefit from faster and more reliable delivery services, while policymakers can leverage data-driven insights to formulate more effective regulatory frameworks that promote sustainability and innovation.

Implementation of blockchain projects in the energy sector



Conclusion

The digital transformation of economic networks within the energy and logistics sectors represents a pivotal shift towards innovation-driven growth and sustainability. By



harnessing the power of IoT, AI, and blockchain technologies, businesses and policymakers alike can unlock new opportunities for efficiency, resilience, and competitive advantage in a rapidly evolving global economy.

However, this transformation also presents challenges, including the need for robust cybersecurity measures, upskilling of the workforce, and equitable access to digital infrastructure. Addressing these challenges will be crucial in realizing the full potential of digital transformation while ensuring inclusive and sustainable economic development.

Looking ahead, continued investment in research and development, collaborative partnerships between public and private sectors, and proactive regulatory frameworks will be essential in navigating the complexities of digital transformation. By doing so, we can pave the way for a future where economic networks are not only more interconnected and efficient but also more resilient and responsive to the needs of society and the environment.

In conclusion, while the journey towards digital transformation may pose challenges, the rewards are vast and transformative. Embracing innovation in the energy and logistics sectors promises to redefine business models, enhance operational efficiencies, and ultimately drive sustainable economic growth on a global scale.

EDUCATION REFERENCES:

1. Boden, M., Cagnin, C., Carabias, V., Haegeman, K. (2010). Facing the future: time for the EU to meet global challenges. European Commission Joint Research Centre Institute for Prospective Technological Studies European Union. 2010. Retrieved from http://www.et2050.eu/docs/2010-IPTS_Facing_the_Future.pdf.
2. Liashenko, V. I., Vyshnevskiy, O. S. (2018). Tsyfrova modernizatsiia ekonomiky Ukrainy yak mozhlyvist proryvnoho rozvytku [Digital modernization of Ukraine's economy as an opportunity for breakthrough development]. Kyiv, Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].
3. Tapscott, D. (1996). The Digital Economy: Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. New York, McGraw-Hill.
4. Bukh, R., Heeks, R. (2017). Defining, Conceptualizing and Measuring the Digital Economy. Global Development Institute working papers, 68. Retrieved from <https://diodeweb.files.wordpress.com/2017/08/diowkppr68-diode.pdf>.
5. Brynjolfsson, E., Kahin, B. (2000). Understanding the Digital Economy: Data, Tools, and Research. Cambridge, MIT Press.
6. Lane, N. (1999). Advancing the digital economy into the 21st century. Information Systems Frontiers, 1(3), pp. 317-320.



Talabalarning chet tilini o'rganish jarayonidan zavqlanishida hissiy intellekt xususiyati va sinfdagi muhitning ahamiyati

Ruzmetova Zilola Dilmuradovna

Ma'mun Universiteti "Roman-German" kafedrası o'qituvchi

zilola.ruzmetova111@gmail.com

ORCID 0009-0000-5969-3946

Ijobiy psixologiya - bu psixologiyaning kichik sohasi bo'lib, u baxtni, ijobiy his-tuyg'ularni va optimal faoliyatni targ'ib qilishga qaratilgan (Darakhshan, 2022). Ta'lim sohasida Ijobiy psixologiya inson salohiyatining o'sishi va shaxsiy maqsadlarga erishishda ijobiy tajriba va munosabatlarning muhimligini ta'kidlaydi. Til ta'limidagi Ijobiy psixologiya harakati tufayli ikkinchi chet tilini o'rganish jarayonida turli his-tuyg'ularga sezilarli e'tibor berildi. Keyinchalik, chet tilidagi ta'limda ko'rib chiqiladigan his-tuyg'ular doirasi tashvishdan tortib, keng ko'lamlı his-tuyg'ularni, xususan, zavqlanish, sevgi, optimizm va boshqalarni o'z ichiga oladi.

Zavqlanish hissiyotga yo'naltirilgan harakat bo'lib, o'quvchilarning muvaffaqiyatiga ta'sir qiladi (Pekrun va boshq., 2007), chunki chet tili o'rganishdagi hissiyotlar ularni ijodiy bo'lishga undaydi, bu esa ko'proq ishtirok etish va tilni yaxshiroq ishlashga olib keladi (Derahshan va Fathi, 2023). Yaqında o'tkazilgan so'rovlar shuni ko'rsatadiki, zavqlanish odatda kamroq tashvish, ko'proq motivatsiya va yaxshi yutuqlar bilan bog'liq (Fan and Wang, 2022). Tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, chet tillarni o'rganishdagi hissiyotlar tajribasidagi farqlar o'quvchining ichki jihatlari, masalan, o'quv muhiti bilan bog'liq tashqi omillar, jumladan, o'qituvchini qo'llab-quvvatlash, tengdoshlarning o'zaro munosabati yoki sinf muhiti bilan bog'liq bo'lishi mumkin (Dewaele & Dewaele, 2018).

Tildan foydalanish va shaxsiy identifikatsiya o'rtasidagi noyob bog'liqlik hissiy intellektni ushbu sohada ayniqsa muhim qiladi. Chet tillarni o'rganish sohasida hissiy intellect asosiy komponentlarni o'zida mujassamlashtirgan va tilni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun asos bo'lib xizmat qiladigan poydevor hisoblanadi (Han va boshq., 2022).

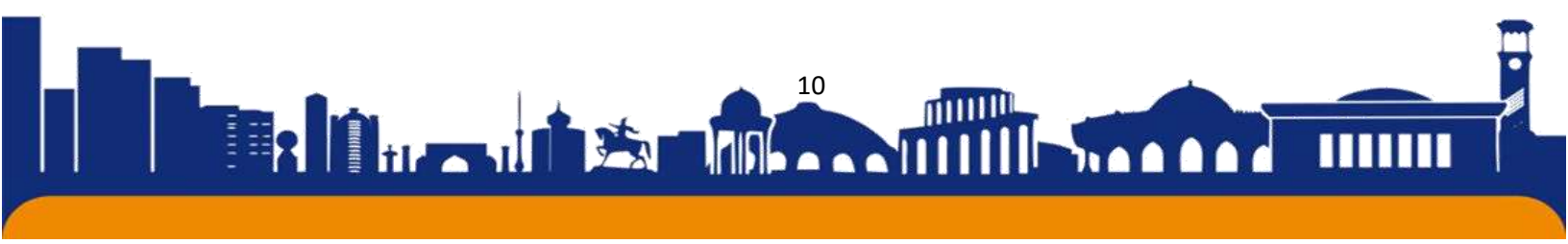
Insonning asosiy tuyg'usi sifatida zavqlanish 2007 yildagi Pekrunning nazorat-qiymat nazariyasiga mos keladigan muvaffaqiyat va jismoniy faoliyat bilan bog'liq bo'lgan ijobiy, quvontiruvchi tajriba sifatida belgilanadi. Dewaele va MacIntyre (2014) zavq, uni to'siqlar va qobiliyatsiz bo'lishiga qaramay, odamlarni muvaffaqiyatga intilishga undaydigan kuchli tuyg'u sifatida tavsiflaydi. Odamlar, odatda, ular uchun alohida ma'noga ega bo'lgan ish bilan shug'ullanayotganda bu hissiy holatni boshdan kechirishadi. Vaqt va

o'z-o'zini ongli ravishda anglamasdan, diqqatni jamlash va vazifaga bag'ishlash bilan tavsiflangan "oqim holati" g'oyasi ayniqsa chet tillarini o'rgatish va o'rganishda dolzarb bo'lib qoladi (Li va boshq., 2018).

Chet tilini o'rganishdan zavqlanish jarayoni til o'rganish bilan bog'liq konstruktiv affektiv tajriba bo'lib, bu chet tillarini muvaffaqiyatli o'rganishning asosiy tarkibiy qismidir va tadqiqotlar shuni ko'rsatdiki, yuqori darajadagi chet tilidan zavqlanish tajribasiga ega bo'lgan talabalar maqsadli til va madaniyatga nisbatan konstruktiv munosabatda bo'lishadi, tildan tez-tez va kengroq foydalanishadi va yuqori darajadagi malakaga erishadilar. (Dewaele va MacIntyre, 2016).

Ta'lim muhitining umumiy ko'rinishini, atmosferasini va muhitini o'z ichiga olgan sinf muhiti turli tadqiqotlarda o'rganishning hal qiluvchi omili hisoblanadi va u hissiy muhitning subyektiv idroki, ta'lim muhitining ijtimoiy va akademik jihatlarini sifatida ko'rsatiladi (Jennings & Greenberg, 2009). Tadqiqotlar sinfdagi muhit va hissiyotlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqladi. Sinflarda o'qituvchi va o'quvchilar boshdan kechiradigan his-tuyg'ular ma'lum bir atmosferani shakllantirishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida his-tuyg'ularni qanday qabul qilish, boshdan kechirish va ifodalashga ta'sir qiladi.

Ijobiy sinf iqlimi yuqori darajadagi faollik, ijobiy ta'sir va akademik muvaffaqiyat bilan bog'liq bo'lib, bu konstruktiv hissiy natijalar bilan bog'liq bo'lib, ogohlik, zavqlanish, ishtiyoq, hissiy qobiliyat, farovonlik va masalaga optimistik qarashlarni o'z ichiga oladi. Xorijiy tillarni o'rganish muhitida ijobiy sinf iqlimi tegishlilik tuyg'usini rag'batlantirishi, ijtimoiy o'zaro ta'sir va hamkorlik uchun imkoniyatlar yaratishi va o'quvchilarning motivatsiyasi va ta'limni rivojlantirishdan zavqlanishini oshirishi mumkin. Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ijobiy muhit o'quvchilarining ta'lim va hissiy ehtiyojlariga sezgir va ochiq bo'lgan, empatiya va ularning nuqtai nazarlariga e'tibor qaratadigan, tanqidiy xatti-harakatlar va qattiq tartib-intizomdan qochadigan o'qituvchilar tomonidan o'rnatiladi.



Foydalanilgan adabiyotlar

1. Derakhshan, Revisiting research on positive psychology in second and foreign language education: Trends and directions. *Language Related Research*(2022)
2. J.M. Dewaele *et al.*, The two faces of Janus? Anxiety and enjoyment in the foreign language classroom. *Studies in Second Language Learning and Teaching* (2014)
3. P.A. Jennings *et al.*, The prosocial classroom: Teacher social and emotional competence in relation to student and classroom outcomes. *Review of Educational Research* (2009)
4. J. Fan *et al.*, English as a foreign language teachers' professional success in the Chinese context: The effects of well-being and emotion regulation. *Frontiers in Psychology* (2022)
5. [Sportchi talabalarda kechadigan ruhiy tushkunlik holatini muhim jihatlarini o'rganishning psixologik xususiyatlari](#), AD Raximboy o'g'li - INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH ..., 2023
6. [Creativity is the key of problem solving and innovation](#), ZD Ruzmetova - Innovative Development in Educational Activities, 2024
7. "Temurbeklar maktabi"larida ingliz tili mashg'ulotlarida o'quvchilarning ijtimoiy kompetentsiyasini shakllantirish" SB Shanazarovna-современное образование (Узбекистон).2021



UDK:159.922.6

Musobaqa oldi jarayonlarida sportchi talabalarning hissiy barqarorligini ta'minlash.

Allayarov Dilshodbek Raximboy o'g'li

“Ma'mun universiteti” NTM rektor yordamchisi

E-mail:dilshodallayarov778@gmail.com

ORCID:0009-0006-5371-5810

Raqobatbardosh va yuqori darajadagi sportda muvaffaqiyatga erishish uchun nafaqat kuchli jismoniy sharoitlarga, balki psixologik omillarga ham munosabat bildirish kerak (Hagan va boshq., 2017). Sportchining musobaqa davomida stressni engish qobiliyati unga mumkin bo'lgan salbiy kayfiyat va tashvish darajasini nazorat qilish imkonini beradi. Shu nuqtai nazardan, stress va tashvish kabi psixologik stress belgilarining sport ko'rsatkichlariga ta'siridan tashqari, raqobat paytida tananing psixofiziologik reaksiyasi ham tadqiqotchilarni qiziqtiradigan mavzuga aylandi (Lautenbach, 2017).

Mustaqil O'zbekiston Respublikasi taraqqiyotining hozirgi bosqichida ma'naviy boy, axloqiy rivojlangan, mustaqil shaxs bo'lib etishish muammolariga alohida e'tibor qaratilmoqda. So'nggi paytlarda respublikamizda zamonaviy maktab o'quvchilarining, xususan, oliy o'quv yurtlari talabalarining bo'sh vaqtini tashkil etishda sport muhim o'rin tutmoqda. Shunday qilib, sport so'nggi o'n yil ichida sodir bo'lgan muhim ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarga qaramay, yoshlar submadaniyatida o'z maqomini saqlab qolgan kam sonli faoliyat turlaridan biridir.

Inson hayotida hissiy holatlar katta ahamiyatga ega. Muayyan vaqt davomida ular insonning barcha aqliy faoliyatini rang-barang qilib, turli kayfiyat, stress, affektiv holatlar va hokazolarda uchraydi. Emosional holatlar nafaqat aqliy faoliyatning tabiatiga bog'liq, balki unga katta ta'sir ko'rsatadi. Yaxshi kayfiyat, masalan, sportchining kognitiv va irodaviy faoliyatini faollashtiradi. Sportchining musobaqa faoliyati psixologiyasida uning psixologik stressini, hissiy qo'zg'alishini, stressini va boshlanishidan oldingi hayajonni o'rganish muhim o'rinni egallaydi. Psixologik zo'riqishning asosi sportchini ikki turdagi tartibga solishning o'zaro ta'siri: hissiy va irodali. Musobaqa oldidan sportchining hissiy stressini boshdan kechirish ko'pincha uni rag'batlantiradi va bu minimal ixtiyoriy sharoitlarga olib keladi. Tuyg'ular energiya chiqishiga sabab bo'ladi va iroda bu energiyadan foydalanishning tejamkorligini belgilaydi. Raqobat yaqinlashganda, keskinlik odatda turli yo'llar bilan namoyon bo'ladi.



Musobaqa kunidagi sportchilarning kayfiyati va jismoniy mehnat (sport ko'rsatkichlari) psixologik stress ta'siriga ega bo'lib, gormonal o'zgarishlarni kuzatishga imkon beradi (Vud va Stanton, 2012). Musobaqa paytida sportchilarning tajribasini o'rganish muhim ahamiyatga ega, chunki oldingi tadqiqotlar sportchilar mashg'ulotlarga qaraganda musobaqada ko'proq tashvishlanish haqida xabar berishadi (Duncan va boshq., 2017).

Sportchining musobaqa faoliyati psixologiyasida uning psixologik stressini, hissiy qo'zg'alishini, stressini va boshlanishidan oldingi hayajonni o'rganish muhim o'rinni egallaydi. Psixologik zo'riqishning asosi sportchini ikki turdagi tartibga solishning o'zaro ta'siri: hissiy va irodali. Musobaqa oldidan sportchining hissiy stressini boshdan kechirish ko'pincha uni rag'batlantiradi va bu minimal ixtiyoriy sharoitlarga olib keladi. Tuyg'ular energiya chiqishiga sabab bo'ladi va iroda bu energiyadan foydalanishning tejamkorligini belgilaydi. Raqobat yaqinlashganda, keskinlik odatda turli yo'llar bilan namoyon bo'ladi.

Stress - bu tananing ba'zi ichki va tashqi ogohlantirishlarga reaksiyasi (Chrousos va Gold, 1992; Yang va Glaser, 2002). Ushbu yangi vaziyatga moslashish uchun inson organizmi stress reaksiyalari deb ataladigan muayyan reaksiyalarni ko'rsatadi (Eriksen va boshq., 1999).

Musobaqalarga tayyorgarlik va chiqishlarning hal qiluvchi bosqichlarida sportchining ruhiyati sezgirlikni oshirdi, chunki odam deyarli doimo ekstremal sharoitlarda, stressdan oldingi va hissiy tarang holatda bo'ladi. Emotsional holat intellektual va ixtiyoriy regulyatorlarning faoliyati tabiatining paydo bo'lishi va o'zgarishini bevosita muvofiqlashtirishda ishtirok etadi. Masalan, "ichki proyeksiya"ga aylanish, bu ratsional darajani yanada qat'iy takror ishlab chiqarish, keskin sharoitlarda samarali ishlash imkonini beradi. Odamlarning hissiy beqarorligida mashaqqatli faoliyat tajribalari ta'sirchan jarayonlarga aylanadi, ularning namoyon bo'lishiga bazal hissiy tarkib ta'sir qiladi.

Sportda sportchilar o'zlarining his-tuyg'ularini va jamoadoshlarining his-tuyg'ularini tartibga solish uchun ko'pincha ishlash va munosabatlar natijalarini yaxshilash uchun turli strategiyalarni qo'llashadi (masalan, Campo va boshq., 2017; Friesen va boshq., 2015; Palmateer & Tamminen, 2018; Tamminen & Crocker, 2013).

Boshqalarning his-tuyg'ularini tartibga solishga bo'lgan sa'y-harakatlar ularning zavqlanishi va sportga sodiqligi bilan bog'liq (Tamminen va boshq., 2016); Shaxslararo hissiyotlarni tartibga solish va sportchilarning musobaqa paytidagi haqiqiy his-tuyg'ulari yoki musobaqada individual maqsadlarga erishish kabi raqobat natijalari o'rtasidagi bog'liqlik mavjud.



Foydalanilgan adabiyotlar

1. Leontiev A.A. Psikhologiya obshchestva. – M.: Smysl', 1999. – 365 p.
2. Milman V.E. Stress and personal factors of activity regulation // Mezhdunar. Sb. articles, M., 1983.
3. M.J. Duncan, C.K. Chan, N.D. Clarke, M. Cox, M. Smith
4. The effect of badminton-specific exercise on badminton short-serve performance in competition and practice climates, European Journal of Sport Science, 17 (2) (2017), pp. 119-126,
5. M. Campo, X. Sanchez, C. Ferrand, E. Rosnet, A. Friesen, A.M. Lane Interpersonal emotion regulation in team sport: Mechanisms and reasons to regulate teammates' emotions examined, International Journal of Sport and Exercise, 15 (4) (2017), pp. 379-394,
6. [Sportchi talabalarda kechadigan ruhiy tushkunlik holatini muhim jihatlarini o'rganishning psixologik xususiyatlari](#), AD Raximboy o'g'li - INTERNATIONAL SCIENTIFIC RESEARCH ..., 2023
7. [Creativity is the key of problem solving and innovation](#), ZD Ruzmetova - Innovative Development in Educational Activities, 2024
8. "Temurbeklar maktabi"larida ingliz tili mashg'ulotlarida o'quvchilarning ijtimoiy kompetentsiyasini shakllantirish" SB Shanazarovna-современное образование (Узбекистон).2021



“Metrologiya to‘g‘risida” gi qonunning asosiy tamoyillari tahlili

¹ Xasanboyev Xumoyin, ² Xasanboyev Abdurasul,

³ Musaxonov Shavkatbek, ⁴ Mirzaqosimov Saloxiddin

^{1,2,3,4} Namangan muhandislik-texnologiya instituti

Annotatsiya. Inson kundalik hayotida har xil kattaliklarni: masofalarni, yer maydonlarining yuzalarini, jismlarning o‘lchamlari va massalarini, vaqtni va hokazolarni, bu jarayonlarning yuzaga kelish sabablarini, manbalarini bilmasdan, o‘zining sezgisi va tajribasi asosida o‘lchay boshlagan. Fan va texnikaning rivojlanishi har xil kattaliklarning o‘lchamlarini muayyan o‘lchovlarga qiyoslab kiritishni taqozo eta boshladi. Bunday faoliyat jarayoni va rivojlanishi davomida o‘lchashlar haqidagi fan, ya'ni metrologiya yuzaga keldi. Qonunchilik metrologiyasi davlat metrologiya xizmati va davlat boshqaruv organlari va yuridik shaxslarning metrologiya xizmatlari orqali amalda qo‘llaniladigan qonunlar va Qonunchilik qoidalari orqali metrologik faoliyatni 13 davlat tomonidan tartibga solish vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Huquqiy metrologiyaning metrologik qoidalari va normalari tegishli xalqaro tashkilotlarning tavsiyalari va hujjatlari bilan uyg‘unlashtiriladi. Shunday qilib, Qonunchilik metrologiyasi xalqaro iqtisodiy va savdo aloqalarini rivojlantirishga yordam beradi va xalqaro metrologik hamkorlikda o‘zaro tushunishga yordam beradi.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasining "Metrologiya to‘g‘risida"gi qonuni 1993 yil 28 dekabrda kuchga kirgan bo‘lib, qonun 5 bo‘lim va 21 moddadan iborat.

1-bo‘lim. Umumiy qoidalar.

2-bo‘lim. Fizik o‘lcham birliklari, ularni qayta hosil qilish va qo‘llash.

3-bo‘lim. O‘zbekiston Respublikasining metrologiya xizmatlari.

4-bo‘lim. Davlat metrologiya tekshiruvi va nazorati.

5-bo‘lim. Metrologiya ishlarini moliyaviy ta‘minlash.

Metrologiyada quyidagi asosiy tushunchalar qo‘llanilgan:

- metrologiya – o‘lchovlar, ularning yagona birlikda bo‘lishini ta‘minlash usullari va vositalari, hamda talab qilinadigan aniqlikka erishish yo‘llari haqidagi fan;

- yagona o'lchov birligi – o'lchovlarning natijalari qonunlashtirilgan birlikda aks ettirilgan va xatoliklari berilgan ehtimollikda ma'lum bo'lgan o'lchov holati;
- o'lchov vositasi – o'lchovlar uchun foydalaniladigan normalangan metrologik xususiyatga ega bo'lgan texnika vositasi;
- birlik etaloni – fizik o'lcham birligini boshqa o'lchov vositalariga o'tkazish maqsadida uni qayta hosil qilish va saqlash uchun mo'ljallangan o'lchov vositasi;
- davlat etaloni – vakolat berilgan milliy organning qarori bilan O'zbekiston Respublikasi hududida o'lchov birligining o'lchami sifatida e'tirof etilgan etalon;
- metrologiya xizmati – davlat organlari va yuridik shaxslarning metrologiya xizmatlari tarmog'i hamda ularning o'lchovlari yagona birlikda bo'lishini ta'minlashga qaratilgan faoliyati;
- o'lchov vositalarini tekshiruvdan o'tkazish – o'lchov vositalarining belgilab qo'yilgan texnik talablarga muvofiqligini aniqlash va tasdiqlash maqsadida davlat metrologiya xizmati organlari tomonidan bajariladigan operatsiyalar majmui;
- o'lchov vositalarini kalibrlash – metrologik jihatlarining haqiqiy qiymatlarini va o'lchov birliklarining qo'llashga yaroqliligini aniqlash hamda tasdiqlash maqsadida kalibrlash laboratoriyasi bajaradigan operatsiyalar majmui.

Metrologiyaga oid faoliyatni davlat tomonidan boshqarishni metrologiya bo'yicha milliy organ – O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi O'zbekiston Davlat standartlash, metrologiya va sertifikatlash agentligi "O'zstandart" amalga oshiradi. O'zbekiston Respublikasida Xalqaro o'lchamlar tizimi (SI)ning fizik o'lcham birliklarini belgilangan tartibda qo'llashga yo'l qo'yiladi. Fizik o'lcham birliklarining nomi, belgisi, ularni yozish va qo'llash qoidalari "O'zstandart" agentligining taqdimnomasiga binoan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan tasdiqlanadi. Tashqi savdo faoliyatini amalga oshirish chog'ida, kontrakt shartlariga muvofiq, fizik o'lchamlarning o'zga birliklari ham ishlatilishi mumkin. Fizik o'lchamlarning birliklari etalonlar vositasida saqlanadi va qayta tayyorlanadi.

Foydalanishda bo'lgan o'lchov vositalari o'lchov natijalarining qonunlashtirilgan birliklarda belgilab qo'yilgan aniqlikda bo'lishini ta'minlashi va qo'llash shartlariga mos kelishi lozim. O'lchovlarni bajarish uslubiyatlari o'lchov natijalarining xatoliklarini baholashni o'z ichiga olishi va o'lchov o'tkazishning mavjud sharoitlarida belgilab



qo'yilgan aniqlikni ta'minlashi lozim. O'lchovlar belgilangan tartibda attestatsiya qilingan, o'lchovlarning bajarish uslubiyatlariga muvofiq holda amalga oshirilishi lozim. O'zbekiston Respublikasi metrologiya xizmati, davlat metrologiya xizmatidan va yuridik shaxslarning metrologiya xizmatlaridan tarkib topadi. Davlat metrologiya xizmati organlari, davlat metrologiya tekshiruvi va nazoratini, shuningdek faoliyatning boshqa turlarini amaldagi qonun hujjatlariga muvofiq amalga oshiradi. Yuridik shaxslarning metrologiya xizmatlari zarurat bo'lgan hollarda o'lchovlarning yagona birligini ta'minlash bo'yicha ishlarni bajarish va metrologiya nazoratini amalga oshirish uchun tuziladi. Davlat metrologiya tekshiruvi va nazorati davlat metrologiya xizmati organlari tomonidan metrologiya normalari va qoidalariga rioya etilishini tekshirish maqsadida amalga oshiriladi. Quyidagilar davlat metrologiya tekshiruvi va nazoratining ob'yektlari hisoblanadi:

- etalonlar;
- o'lchov vositalari;
- moddalar va materiallar tarkibi hamda xossalarning standart namunalari;
- axborot-o'lchov tizimlari;
- o'lchovlarni bajarish uslubiyatlari;

Davlat tomonidan quyidagilar:

- metrologiyani rivojlantirish istiqbollari ishlab chiqish;
- metrologiya sohasida rasmiy axborotlar bilan ta'minlash;
- metrologiya bo'yicha xalqaro, mintaqaviy tashkilotlarning ishida qatnashish va metrologiya bo'yicha chet el milliy xizmatlari bilan ishlar bajarish;
- metrologiya sohasidagi normativ hujjatlarni ishlab chiqish;
- metrologiya bo'yicha umumdavlat ahamiyatiga molik ilmiy-tadqiqot va o'zga ishlarni o'tkazish;
- o'lchovlarning yagona birligini ta'minlashga doir "O'zstandart" agentligi tomonidan tasdiqlanadigan normativ hujjatlarni ishlab chiqish;



- fizik o'lcham birliklarining etalonlarini va o'ta aniq namunaviy o'lchov vositalarini ishlab chiqish, takomillashtirish, yasash, saqlash, qo'llash, sotib olish va asrash, shuningdek ularning xalqaro darajada solishtirilishini ta'minlash;

- davlat metrologiya tekshiruv va nazoratiga doir ishlar albatta byudjetdan moliyaviy ta'minlanishi shart.

Xulosa. Ushbu Qonunning maqsadi metrologiyaga oid faoliyat sohasidagi munosabatlarni tartibga solishdan iborat. Metrologiya to'g'risidagi qonunchilik ushbu qonun va boshqa qonunchilik hujjatlaridan iboratdir. Agar O'zbekiston Respublikasining xalqaro shartnomasida O'zbekiston Respublikasining metrologiya to'g'risidagi qonunchiligida nazarda tutilganidan boshqacha qoidalar belgilangan bo'lsa, xalqaro shartnoma qoidalari qo'llanilishi belgilangan. Ayniqsa, hozirdagi qaysi bir fan, ilmiy yo'nalish, u xoh tabiiy, xoh ijtimoiy bo'lmasin, albatta u yoki bu darajada metrologiya fani bilan bog'liq. Inson qo'li yetgan, faoliyati doirasiga kirgan, ammo oichashlar va ularning vositalari yordamisiz o'rganilgan, izlangan hamda ko'zlangan maqsadlarga erishish mumkin bo'lgan birona yo'nalish yo'q. Shuning uchun ham metrologiya asoslarini bilish, uni o'z mutaxassisligi doirasida tushunish va amaliy qo'llash texnika va texnologiya sohalaridagi bakalavriat yo'nalishlari talabalari uchun muhim omillardan biri bo'lib hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

[1] O'RQ-614-coH 07.04.2020. "Metrologiya to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida (lex.uz)

[2] Ismatullaev Patxulla Raxmatovich Qodirova Sharapat Abduvaxobovna. METROLOGIYA ASOSLARI o'quv qo'llanma TOSHKENT - 2020

[3] Turgunbayev U.J, Karabayev. A. M, Metrologiya, standartlashtirish va sifat nazorati o'quv-uslubiy qo'llanma. Toshkent – 2012

[4] Kalandarov P. I., Ikramov G. I. Metrologiya asoslari /oliy o'quv yurtlari uchun darslik/ Toshkent - 2024



**РАҚАМЛАШТИРИШ ОРҚАЛИ БИЛВОСИТА СОЛИҚЛАРНИ УНДИРИШ
МЕХАНИЗМИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ**

Абдулхаева Шахноза Мухаммадиевна

ТДИУ таянч докторанти

ДТШИ ўқитувсиси

sh.abdulkhayeva@tsue.uz

Аннотация: Муаллифнинг ушбу илмий тадқиқотида рақамлаштириш орқали эгри солиқларни ундиришни такомиллаштиришга қаратилган, чунки солиқларни рақамлаштириш ҚҚС механизмининг беҳато ишлашини таъминлаш, ҚҚС тизимида фирибгарлик ва хатоликлар хавфини камайтиш, солиқ маъмурчилиги самарадорлигини ошириш, ҚҚС манфий тафовути суммаларини қайтариш жараёнини соддалаштириш, эгри солиқ юқини камайтириш, вақт ва харажатларни қисқартириш имконини беради.

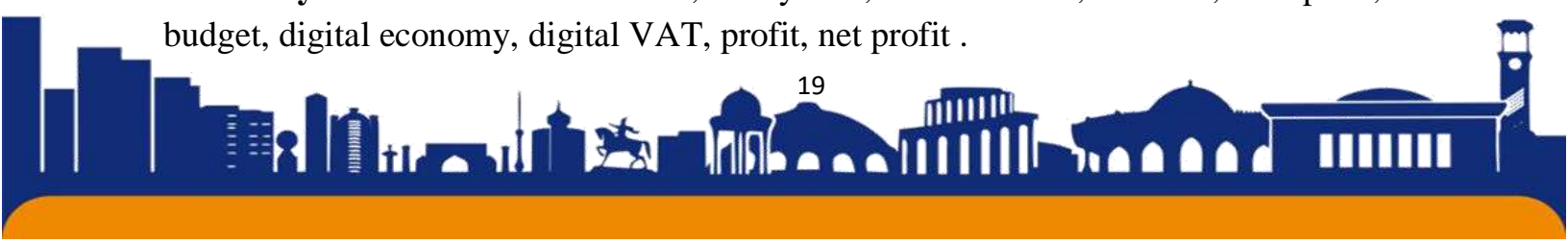
Калит сўзлар: ҚҚС. солиқ назорати, солиқ тизими, эгри солиқлар, солиқ карзи, корхона, давлат бюджети, рақамли ҚҚС, рақамли технологиялар, фойда, соф фойда.

Аннотация: В данном научном исследовании автора оно направлено на улучшение сбора косвенных налогов за счет цифровизации, поскольку цифровизация налогов обеспечивает безошибочную работу механизма НДС, снижает риск мошенничества и ошибок в системе НДС, повышает эффективность налогового администрирования, упрощает процесс возврата сумм отрицательной разницы по НДС, снижает косвенное налоговое бремя, дает возможность. сокращать время и затраты.

Ключевые слова: НДС, налоговый контроль, налоговая система, косвенные налоги, налоговая задолженность, предприятие, государственный бюджет, цифровая НДС, цифровые технологии, прибыль, чистая прибыль.

Annotation: The author's scientific research aims to improve the collection of indirect taxes through digitalization, because the digitization of taxes ensures the smooth operation of the VAT mechanism, reduces the risk of fraud and errors in the VAT system, increases the efficiency of the tax administration, simplifies the process of refunding the amounts of negative VAT differences, reduces the indirect tax burden, saves time and costs. allows to reduce.

Key words: VAT. tax control, tax system, indirect taxes, tax debt, enterprise, state budget, digital economy, digital VAT, profit, net profit .



Кириш (Introduction)

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Солиқ маъмуриятчилигини тубдан такомиллаштириш, солиқлар ва бошқа мажбурий тўловларнинг йиғилувчанлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5116 сонли фармони (18.07.2017 й.) солиқ маъмурчилигини такомиллишувига имкон яратмоқда. Фармонга солиқ тизимида ахборот-коммуникация технологияларини қўллаш устувор вазифаси ҳисобланади. Эгри солиқларни, жумладан ҚҚС ни рақамлаштириш бўйича бир қанча ислохотлар қилиниб, солиқнинг ягона автоматлаштирилган тизими (ҚҚС тўловчилари реестри) жорий қилинган, шунингдек ҚҚС манфий тафовут суммаларини қоплаш “my.soliq.uz” портали орқали ҚҚС тўловчилари электрон ҳужжат айланиш тизимидан фойдаланилади. «Электрон давлат хизматлар» портали «Солиқ» ахборот тизимлари комплексини солиқ солиш соҳасида интерактив хизматларни кўрсатиш учун интеграция қилиш лойиҳаси доирасида ишлаб чиқилган. Ушбу лойиҳанинг асосий мақсади – давлат солиқ хизмати органлари томонидан аҳоли ва бизнесга кўрсатиладиган электрон давлат хизматларини оптималлаштириш, уларнинг сифатини ошириш, харажатларни камайтириш ва натижада солиқ тўловчиларнинг хизматлардан фойдаланиш даражасини оширишдан иборат¹.

Қисқа давр ичида Давлат солиқ қўмитасининг маълумотларни қайта ишлаш маркази асосида алоҳида инфратузилма, маълумотлар базаси ва уларни бошқаришда қўлланиладиган дастурий маҳсулотлар яратилди. Электрон хизматларни бошқариш, уларнинг сифат кўрсаткичларини мониторинг қилиш, фойдаланиш статистикасини шакллантириш ҳамда вертикал назорат олиш бориш учун махсус ахборот тизимлари ишлаб чиқилди. Ҳозирги вақтда ЭҲФлар (Электрон ҳисоб-варақ-фактура) қўлланилиб, уларнинг сони 12,1 млн.дан кўпроқ.

Мамлакатимиз солиқ тизимига янги технолологиялардан кенг фойдаланилмоқда. Солиқ маъмуриятчилигини такомиллаштириш учун маълумотларни сақлаш учун “Mongo sharding” (sharding key by TIN) дастури, шунингдек маълумотларни хотирада сақлаш учун “Redis” (Remote Dictionary Server) дастури, ҳамда “RabbitMQ” маълумотлар тезкор алмашинуви учун жуда муҳим ҳисобланди.

¹ <https://my.soliq.uz/main/about-portal>



Мавзуга оид адабиётларнинг таҳлили (Literature review)

Ҳозирги кунда бир неча давлатлар янги солиқ технологияларини жорий қилиб рақамли компанияларни солиққа тортиш тамойилларини қайта кўриб чиқилган. Солиқ тизимини рақамлаштириш, жумладан рақамли компанияларни даромадларини солиққа тортишдаги янги ёндашувлар рақамли ҚҚС тизими ривожланган давлатларнинг жаҳон тажрибасини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади. Маҳаллий ва хорижий манбаларда рақамлаштириш жараёнлари, хусусан, бизнес муҳитида иқтисодиётни рақамлаштириш илмий ҳамжамиятда ҳам рақамли ечимларни амалга ошириш учун энг фойдали йўналишларни изламоқда.

Рақамлаштириш ҳаётни мураккаблаштириши эмас, балки соддалаштириши керак. Адам Смит томонидан кўрсатиб берилган солиқ тизимининг самарадорлик алифбосида шундай дейилади: солиқлар ўртача, тушунилиши, ҳисобланиши ва тўланиши оддий бўлиши керак.

Рақамли иқтисодиёт ва ҚҚС тушунчасига бир қатор таърифлар берилган. Жумладан, иқтисодиёт фанлари доктори, Россия Фанлар академиясининг муҳбир аъзоси В.Иванов "Рақамли иқтисод - ҳақиқатимизни тўлдирадиган виртуал муҳит" - деб таъриф берган.М.Л. Калужский рақамли иқтисодиёт - иқтисодий интернет фаолияти, шунингдек, шакллари, усуллари, воситалари ва уни амалга ошириш алоқа муҳитидир деб таърифлаган. Манбаларда келтирилишича "Рақамли иқтисодиёт" иқтисодиётнинг бундай тури маълум даражада амалда ишлайдиган турдаги модель ҳисобланади.

Рақамли иқтисодиёт ҳақида маҳаллий олимлардан Ўзбекистон Республикаси фанлар академиясининг академиги, иқтисод фанлари доктори, профессор С.С. Гулямовнинг "Рақамли иқтисодиётда блокчейн технологиялари" номли ўқув-қўлланмасида рақамли иқтисодиётга қуйидагича таъриф берилган: "Рақамли (электрон) иқтисодиёт бу – ахборот, жумладан, шахсий ахборотдан фойдаланиш ҳисобига барча қатнашчиларнинг эҳтиёжларини максимал даражада қондириш унинг ўзига хос хусусияти бўлган иқтисодиётдир".²

Россия олимлардан М.О.Клеимонова ҚҚС қуйидагича таъриф беради: ҚҚС - бу ишлаб чиқаришнинг барча босқичларида ундириладиган товарлар нархига устама ҳисобланадиган билвосита федерал солиқ³. С.Г. Пепеляев ва Э.В.Кудряшова

² С.С. Гулямов, Р.Х. Аюпов, О.М. Абдуллаев, Г.Р. Балтабаева. Рақамли иқтисодиётда блокчейн технологиялар. Т.: ТМИ, "Иқтисод-Молия" нашриёти, 2019. 32-бет

³ Клейменова,М.О. Налоговое право: учебное пособие. М.:Московский финансово-промышленный университет "Синергия", 2013. С.215



эса куйидаги таърифни берадилар: ҚҚС - бу барча ишлаб чиқариш ва таксимлаш цикли доирасида ҳар бир товар айирбошлаш актдан ундириладиган кўп босқичли истеъмол солиғи⁴. Шунингдек А.А. Тедеев фикрига кўра “ҚҚС товарлар, ишлар, хизматлар ишлаб чиқариш ва сотишнинг барча босқичларида ундириладиган билвосита федерал солиқ”.⁵ Иван Горлов билвосита солиқлар "мулкдан эмас, балки маълум бир давлатдан фойдаланишдан олинади” деб ҳисоблаган.⁶ Н. Соболев фикрига кўра билвосита солиқлардан фойдаланганда таъкидлади "Солиқ солинадиган товарларнинг бозорга солиқ солинмасдан кириб келмаслиги учун уларни ишлаб чиқаришни назорат килувчи катта штатни саклаш керак. Ҳар бир заводда корхоналардан маҳсулот ишлаб чиқариш ва чиқаришни назорат килувчи махсус молиявий агентлар бўлиши керак".

Француз иқтисодчиси Де-Фовилль фикрига кўра билвосита солиқлар "ҳаракат, факт, айирбошлашга тушади ва қоида тариқасида, тарифлар орқали ундирилади.⁷ Немис сотсиалисти Ф. Лассал эса “билвосита солиқлар катта бойлик эгаларини имтиёзли ҳолатга келтиради ва юқори жамиятлар томонидан табақаларни эксплуатация қилишга ёрдам беради”,⁸ шунингдек немис иқтисодчиси Алберт Схеффле эса "давлат шахснинг ўртача солиқ қобилиятига эга бўлганлари; жисмоний шахсдан ўтиб кетиш учун - тўловчининг ҳақиқий солиқ қобилиятини фақат солиқ солинадиган субъектларнинг ўзлари билиши мумкин, давлат барча фуқаролардан даромадларини жамғариш ва истеъмол қилиш актларида ўзлари кўрсатган даражада солиқ солади ва бу солиқлар билвосита ҳисобланади” каби фикрларга эга бўлган.

Тадқиқот методологияси (Research Methodology)

Рақамли орқали ҚҚС бўйича солиқ тизимининг самарадорлигига эришиш омилларини аниқлаш ва аҳамиятлилиги даражасини белгилашда илмий билишнинг фундаментал методологияси асосида шаклланган бўлиб, индукция ва дедукция, диалектик бирлик, назария ва амалиётнинг ўзаро боғлиқлиги, таққослаш ва ўхшашлик усуллардан фойдаланилган. Тадқиқот давомида тизимли ёндошувни қўллаш орқали иқтисодий – статистик, тузилмавий – динамик таҳлил қилинган.

Таҳлил ва натижалар (Analysis and results)

⁴ Пепеляев, С.Г., Попов, П.А., Косов, А.А. и др. Налоговое право. Особенная часть: Учебник для вуза. М: Просвещение, 2017. С.319.

⁵ Тедеев А.А. Налоговое право России: учебник для акад. бакалавриата. М: Юрайт, 2018. с.265

⁶ Иловайский С.И. “Косвенное обложение в теории” и практик Одесса. 1892. с. 108.

⁷ Сачофа«ж В. Косвенные налоги и подоходный налог. СПО., 1907. с. п.

⁸ Иловайский С.И. Косвенное обложение в теории и практик. Отсса. 1892. С. 87. Цит. по Lasale, Ф, с. 6.



Солиқ тизимини рақамлаштириш, жумладан рақамли компанияларни даромадларини солиққа тортишдаги янги ёндашувлар рақамли ҚҚС тизими ривожланган давлатларнинг жаҳон тажрибасини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади. Лотин Америкасида миллий электрон ҳисоб-фактура тизимларини жорий этиш ҳаммага маълум тенденция ҳисобланади. Чили, Бразилия, Мексика ва Аргентина каби ушбу технологияни қўллаш бўйича этакчи мамлакатлар рўйхатдан ўтган ҳисоб-фактура компанияларининг юз фоизга яқинини амалга оширишган.

Колумбия солиқ маъмурияти томонидан жойлаштирилган булут иловаси томонидан қўллаб-қувватланадиган олдиндан расмийлаштириш моделини амалга оширувчи янги операцион моделни жорий қилди. Боливия, Салвадор ва Гондурас ўзларининг миллий тизимларини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш бўйича доимий лойиҳаларга эга.

Аргентинада соддалаштирилган режими солиқ тўловчиларга ҳисоб-фактураларни расмийлаштиришни осонлаштирадиган мобил иловалари, солиқ маъмурияти ва мижозлари олдидаги мажбуриятларини бажаришда вақт ва пулни тежаш имконини беради.

Чили солиқ маъмурияти томонидан кенг қўламли электрон ҳисоб-фактура факторинг лойиҳаси кўплаб солиқ тўловчилар учун тегишли янги ресурслардан фойдаланиш имкониятини очди. Ўзаро алмашилган ҳужжатлар сони унчалик катта бўлмаса-да, савдо ҳажми таъсир қилади. Чилида солиқ маъмурияти ҚҚС бўйича барча солиқ тўловчилар учун кириш ва чиқиш регистрларини тайёрлайди, улар учун тегишли ҳисоб китобларини юритиш талабини бекор қилади. Бундан ташқари, СИИ ҚҚС декларациясини ҚҚСда рўйхатдан ўтган барча солиқ тўловчилар орасида 90 фоиздан юқори қабул қилиш даражаси билан олдиндан тўлайди.

Бразилиянинг баъзи штатларида мобил иловалар аҳоли учун мавжуд бўлиб, улар товарларнинг энг яхши нархларини (ўзларида мавжуд бўлган штрих кодлари асосида) реклама бўйича эмас, балки ушбу товарларнинг фойдаланувчи ҳақиқий нархлари асосида дастурни сўраган жойдан бир неча километр узоқликда жойлашган корхоналардан сўраш имконини беради. Бундан ташқари, баъзи штатлар давлат томонидан маълум товарларни, айниқса, сарфланадиган материалларни харид қилишда энг яхши нарх усулини қўллади, бу эса ўтган йилларга нисбатан сезиларли иқтисодий фойда келтирди.

Буюк Британияда ялпи даромаддан 2% рақамли солиқ 2020-йил апрелидан ундирилиш жорий қилинган. Қонун лойиҳасига кўра, ушбу солиқ тури рақамли бизнес модели бўйича фаолият юритувчи компанияларга, (моделлар қидирув

тизимлари, ижтимоий тармоқлар, онлайн бозорлар ва онлайн реклама) компанияларга тегишли бўлиб, ушбу солиқ товарларни онлайн сотиш учун эмас, балки воситачилик хизматларини кўрсатиш натижасида олинган даромадлардан солиқ ундиришга қаратилган⁹.

Буюк Британиядаги фойда солиғини тўлайдиган компаниялар рақамли солиқни фақат Буюк Британия даромад солиғи қоидаларига мувофиқ бизнес харажатлари сифатида тан олинган ҳолда фойда солиғи базасидан чегириб ташлашга рухсат берилади. Шунингдек, рақамли солиқ фойда солиғини тўлашда ҳисобга олинмайди, шунинг учун рақамли солиқда қисман икки томонлама солиқ ундириш ҳисобланади. Аммо, Буюк Британияда рақамли солиқ, корпоратив фойда солиқни тўламайдиган компанияларга таалуқли бўлганлиги учун, бундай қисман икки томонлама солиққа тортишдан иқтисодиётга унчалик зиён етказмаслиги мумкин.

Буюк Британияда рақамли солиқ жорий этилишининг бюджетга таъсири прогнози куйидаги 1-расмда кўрсатилган.



1-расм. Буюк Британияда рақамли солиқ жорий этилишининг бюджетга таъсири прогнози (миллион фунт стерлинг)¹⁰

Британия солиқ ҳамжамиятида рақамли солиқни жорий этиш ҳам бир қатор экспертлар томонидан танқид қилинади. Уларнинг фикрича рақамли солиқ инноватцион маҳсулотларни жорий этишнинг секинлашишига олиб келади, шунингдек Буюк Британиянинг технология ва стартапларга сармоя киритиш учун обрўсига путур этказади. Шунингдек, Франция мисолида бўлгани каби, АҚШ томонидан санциялар қўлланилиши эҳтимоли ҳам қайд этилган¹¹.

⁹ <https://www.gov.uk/government/publications/introduction-of-the-new-digital-services-tax>

Буюк Британия давлат сектори ахборот сайти

¹⁰ Расм муаллиф томонидан шакллантирилган.

¹¹ Маълумот манбаси Lexology: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=65e69a4d-9f2f4b50-91c1-2ad4f256f298>

HMRC (инг. Her Majesty's Revenue and Customs— даромад ва божхона хизматлари) маълумотларига кўра, агар келишилган ечим бўйича халқаро консенсусга эришилса, Буюк Британия ўзининг рақамли солиқларини бекор қилишга тайёр. Расмий равишда, Буюк Британияда рақамли солиқ хар 5 йилда бир марта кўриб чиқиши таклиф этилади.

Италия 2020-йил 1-январдан Б2Б ва Б2С рақамли хизматларидан олинadиган даромаддан 3% ставкада рақамли солиқ жорий этишга қарор килди¹². Ушбу қонунга кўра, рақамли солиқ даромади йилига 750 миллион евродан ошган компаниялардан ундирилади.

Италияда рақамли солиқ қуйидаги хизматларни кўрсатишдан ундирилади:

а) рақамли платформаларда италиялик фойдаланувчига мўлжалланган рекламаларини жойлаштириш;

б) Италия фойдаланувчиларига кўп партияли рақамли платформага киришни таъминлаш, бу орқали фойдаланувчилар бир-бири билан ўзаро алоқада бўлишлари, шунингдек, товарлар ва хизматларни сотишлари мумкин;

с) Италия фойдаланувчиларидан рақамли платформалардан фойдаланиш натижасида олинган маълумотларни узатиш.

Италияда солиқ қуйидаги хизматлар турларига нисбатан қўлланилмайди:

- фойдаланувчиларга рақамли платформага фақат фойдаланувчиларга рақамли контентни етказиб бериш, алоқа хизматларини кўрсатиш;

- тартибга солинадиган молия институтлари томонидан тартибга солинадиган молиявий хизматлар кўрсатиш;

- тартибга солинадиган молия институтлари томонидан маълумотларни узатиш.

Италияда рақамли солиқни ҳисоблаш, жарималарни ундириш ва суд жараёнлари учун ҚҚС тартиб-қоидаларига асосан қўлланилади.

Италия рақамли солиқ қоидаларига кўра Франциянинг рақамли солиқ қоидаларидагидек, рақамли солиқ фойда солиғи базасидан чегириб ташланмайди. Рақамли солиқ бўйича солиқ базасидан турли харажатларни (масалан, трафикни жалб қилиш харажатлари) чегириб ташлашнинг мумкин эмаслигини белгиловчи қоида мавжуд. Ушбу қоида Францияда ҳам кузатиш мумкин. Шунингдек Италияда Франция ва Буюк Британияда каби бу солиққа икки томонлама солиққа

¹² Италия Республикасининг 2020 йилги бюджети ва 2021 ва 2022 йиллар учун режалаштириш даври учун Қонуни : <https://www.fiscoetasse.com/upload/Legge-di-Bilancio-2020-Atto-2305-del-17122019.pdf>



тортиш қўлланилмайди. Италияда рақамли солиқ тушумлари ҳисоб-китобларга кўра, рақамли солиқ тушумлари йилига 600 миллион евро ни ташкил қилади¹³.

2016 йил 29 февралдан бошлаб, **Ҳиндистон**да рақамли солиқнинг тенглаштириш тўлови ишламоқда. 2017 йилдан 2018 йилгача бўлган даврда ушбу солиқ Ҳиндистон бюджетига 39 миллион АКШ долларига яқин даромад келтирди. Ҳиндистонда ушбу солиқ тўлови фақат онлайн реклама хизматларига тегишли¹⁴.

Реклама солиғи **Венгрия**да реклама вақти ёки майдони савдосидан олинган солиқ резидент ва норезидентларининг ялпи даромадидан ундирилади. Солиқ солинадиган операциялар оммавий эшиттириш учун фойдаланиладиган оммавий ахборот воситаларининг турига қараб кенг кўламли реклама хизматларини, шу жумладан телевидение ва радио, босма газеталар, билбордлар, транспорт воситалари, кўчмас мулк ва веб-сайтлар ўз ичига олади¹⁵. Венгрия реклама солиғи ставкаси прогрессивдир: масалан, асосий солиқ мажбуриятига нисбатан ставка 5,3% дан 7,5% гача, иккиламчи солиқ мажбурияти эса 5% ни ташкил қилади. 2019-йил 1-июлдан 2022-йил 31-декабргача Венгрияда реклама солиғи нолга қайтарилди¹⁶.

Бугунги кунда мамлакатларда рўй бераётган ахборот технологияларининг жадал ривожланиши, шунингдек замонавий технологик ечимлар асосида яратилган янги вертуал бизнес моделлар асосида иқтисодиёт ва давлат бошқарувидаги муносабатлар янгиланмоқда.

Рақамли хизматлар солиғи Осиё-Тинч океани иқтисодий ҳамкорлигининг кўплаб ривожланган ва ривожланаётган хориждаги давлатлардан ундирилади (1.3-жадвал). Ушбу солиқ ҚҚС ёки товарларни сотиш солиғи шаклида солиққа тортилади.

¹³ Reuters: <https://www.reuters.com/article/us-italy-economy-web-tax/italys-economy-minister-sees-web-tax-launch-next-year-idUSKBN1WN1VG> Халқаро ахборот ва молиявий ахборот агентликларининг веб-сайти

¹⁴RashminSanghvi&Associates:https://www.rashminsanghvi.com/articles/taxation/electronic_commerce/Equalisation_Levy%E2%80%93An_Analysis/EL%20%E2%80%93In%20Simple%20Words.html Ҳиндистон юридик фирма сайди.

¹⁵ RSM International Association: <https://www.rsm.global/insights/tax-news/hungary-advertisement-tax>

¹⁶ RSM International Association: <https://www.rsm.global/insights/tax-news/hungary-advertisement-tax>



1-жадвал. Давлатлар кесимида рақамли бизнеснинг миллий солиққа тортиш хусусиятлари¹⁷

Давлатлар	Солиқ элементлари	Жорий этилиши
Франция	рақамли савдога эга рақамли компаниянинг жаҳон бўйича камида 750 миллион евро (845 миллион доллар) даромадга эга ва Францияда 25 миллион евро даромадига 3% солиқ	24.07.2019
Италия	йилига 750 миллион эвродан ортиқ глобал даромадга эга ва Италияда камида 5,5 миллион евро сотиладиган рақамли компания даромадига 3% солиқ	01.01.2020
Буюк Британия	рақамли хизматлар учун 2% солиқ	01.04.2020
Австрия	йиллик айланмаси 750 миллион эвродан ортиқ бўлган компанияларнинг онлайн реклама даромадларига 5% солиқ шундан 25 миллион евро - Австрияда	01.10.2020
Сингапур	рақамли хизматлар учун 7% (2021 йилдан - 9%)	01.01.2020
Испания	йиллик 750 млн.евродан ортиқ соф айланмага эга бўлган ва Испанияда рақамли хизматлардан даромади 3 млн.евродан ортиқ бўлган йирик халқаро компанияларнинг рақамли хизматлар кўрсатишдан олинган ялпи даромадга 3% солиқ.	18.01.2020
Вьетнам	ҚҚС 2-5%	01.01.2021
Филиппин	йилига 250 минг ПХП ҚҚС 10%	01.01.2021
Турция	рақамли компания даромадидан 7,5% солиқ	Кўриб чиқилмоқда

¹⁷ Муаллиф томонидан маълумотларга асосан тузилган



Чехия	рақамли хизматлар учун 7% солиқ	кўриб чиқилмоқда
Таиланд	ҚҚС 7%	кўриб чиқилмоқда
Япония	хорижий сайтлар орқали амалга оширилган рақамли юкламалар учун солиқ	Халқаро муҳокамада
Россия	рақамли хизматлар қийматидин ҚҚС 20% (18% 01.01.2019)	01.01.2017

Жадвалда маълумотларида кўрсатилганидек, **Франция** 2019 йил 24 июлда рақамли солиқни жорий қилган биринчи давлат эди. Конунларга асосан қуйидаги икки турдаги хизматлар учун тан олинади:

а) Француз фойдаланувчиларига бошқа фойдаланувчилар билан боғланиш ва мулоқот қилиш имконини берувчи рақамли платформани тақдим этиш (“воситачи хизматлар”). Франция Валюта-молия кодексининг 314-1;

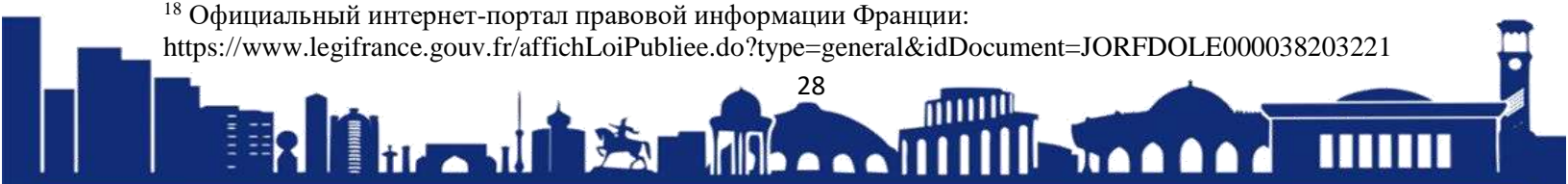
б) реклама берувчиларга француз фойдаланувчилар ҳақидаги маълумотлар асосида рақамли платформаларда мақсадли реклама постларини жойлаштиришга қаратилган хизматларни тақдим этиш. Реклама постларини сотиб олиш ва сақлаш, компания натижаларини мониторинг қилиш ва баҳолаш, фойдаланувчи маълумотларини бошқариш ва узатиш ҳам ушбу туркумга киради. Рақамли платформаларда мақсадли бўлмаган реклама жойлаштириш хизматлари амалда солиқдан озод қилинган¹⁸.

Рақамли солиқ қуйидаги иккита шарт бажарилган тақдирда ҳам француз, ҳам хорижий компаниялар учун қўлланилади:

- Компания кўриб чиқилаётган йил давомида юқоридаги хизматлардан камида биттасини кўрсатганда;
- Компанияга эгалик қилувчи ўтган йили бутун дунё бўйлаб манбалардан олинган 750 миллион евро чегарасидан ошиб кетган, шундан 25 миллион евро француз фойдаланувчилари ҳисобига тўғри келганда.

Францияда ушбу солиқнинг бир томонлама жорий этилишини ҳақида баъзи солиқ мутахассислари ўз фикрларини билдирадilar: ялпи даромаддан солиқ

¹⁸ Официальный интернет-портал правовой информации Франции:
<https://www.legifrance.gouv.fr/affichLoiPubliee.do?type=general&idDocument=JORFDOLE000038203221>



ундириш орқали зарар кўрган кўплаб компанияларнинг аҳволини оғирлаштириш хавфи мавжуд¹⁹. Бу ҳолатда Францияда мамлакат раҳбарияти томонидан ушбу солиқни солиқ тўловчилар учун қўшимча юк келтирмаслигини таъкидласада, даромад солиғни тўлайдиган компаниялар икки томонлама солиқ ундирилиши хавфи юзага келишини мумкин.

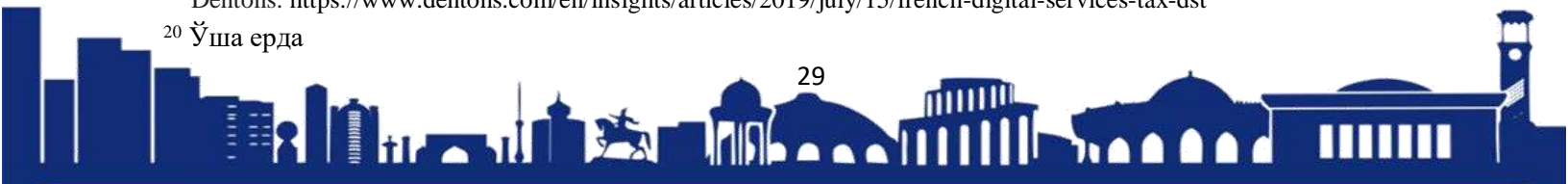
Электрон хизматлар учун рақамли солиқнинг ҚҚС билан ўхшашлиги борасида мунозара ҳам олиб борилган. Экспертлар ушбу солиқ учун чегаранинг адолатлилигига шубҳа қилишади: масалан, кичикрок компаниялар, уларнинг фикрича, ноқонуний субсидия олади²⁰.

2-жадвал. ҚҚСни рақамлаштиришдаги асосий муаммолар

Муаммо	Муаммо таснифи	Муаммони ечиш йўллари
Рақамли узилиш	Энг кенг тарқалган муаммо солиқ билан ўзаро муносабатлар барқарор бўлмаганда ахборот-коммуникатсия каналларига кириш (масалан, Интернетнинг йўқлиги Ўзбекистоннинг чекка аҳоли пунктлари).	Янги ҳисобот шаклига риоя этишда масъулиятни ошириш; ташкилот узок ҳудудларда интернетга уланиш нукталарини ташкиллаштириш.
Харажат ва мураккаблик	Янги дастурий таъминотни жорий этиш солиқ органлари учун ҳам, солиқ тўловчилар учун ҳам қимматга тушади. Янги дастурларни тушунадиган мутахассислар чекланганлиги.	Солиқ органларининг харажатлари солиқ йиғимини кўпайтиришдан, солиқ тўловчиларнинг харажатларини эса жарималардан қочиш орқали қоплаш; ходимлар учун ўқув семинарлари ташкиллаштириш.
Хавфсизлик ва махфийлик	Инсон омили мавжуд.	Маълумотлар бошқарувчилари фаолияти

¹⁹ Dentons: <https://www.dentons.com/en/insights/articles/2019/july/15/french-digital-services-tax-dst>

²⁰ Ўша ерда



	Кўплаб суистеъмолликлар учун электрон алоқалар очик	юзасидан назорат олиб бориш; фойдаланувчи маълумотларини ҳимоя тизимини такомиллаштириш
Маълумотларга ўтиш	Олдинги давр ҳисобот маълумотлари янги форматга мослаштирилмаган	Энг муҳим ҳужжатларни янги форматга ўтказиниш
Қонунчиликдаги номувофиқлилар	Мавжуд норматив қонуний база жорий бўлмаган даврда яратилган солиққа тортиш ва ишларнинг ҳолатини ҳисобга олмайди	Амалдаги қонун ҳужжатларини тузатиш, янгиларини ишлаб чиқиш ва қабул қилиш

Хулоса ва таклифлар (Conclusion/Recommendations)

Солиқларни рақамлаштириш – бу солиқларни ундириш, ўзгартириш, даромадни оширишга таъсир қилувчи рақамли технологиялар ва ахборот тизимларини яратиш, уни амалда қўллаш орқали шаффофликни ошириш, маълумотларни яхлитлигини таъминлаш, инсон омили таъсирини камайтириш, хизмат сифатини яхшилаш, хўжалик юритувчи субъектлар ва давлат ўртасидаги яхши ҳамкорликни ўрнатиш, ички молиявий шарт-шароитлар яратиш имконини берадиган жараён дур.

Солиқларни рақамлаштириш, жумладан ҚҚС ни рақамлаштиришнинг давлат ҳамда солиқ тўловчилар учун бир қатор афзалликлари келтирилган:

1. ҚҚС ни рақамлаштириш орқали ёпик деб белгиланган ҳар қандай давр учун солиқ маълумотларини нашр этиш ёки ўзгартиришни тақиқлаш, ҚҚС солиққа тортиш тўғрисидаги маълумотларни саралаш ҳамда алоҳида сақлаш, ҚҚС чекланган функция ва вазифалардан фойдаланиш тизими орқали солиқ инспекторларининг вазифаларини ажратиш, ҚҚС қайта ишлаш жараёнида солиққа тортиш тўғрисидаги маълумотларнинг яхлитлигини таъминлаш, учинчи шахслар томонидан маълумотларнинг йўқолиши, бузилиши ёки ўғирланишининг олдини олади.

2. ҚҚС ни рақамлаштириш солиққа тортишнинг шаффофлигини ошириш: реал вақт режимида маҳсулот сотиш жараёнларини назорат қилиш, ҳисоблаш ва тўлаш

тўғрисида давлатни автоматик равишда хабардор қилиш, яъни ҚҚСни тўлашдан бўйин товлаш тубдан бартараф этиш;

3. ҚҚС солиғи бўйича маъмуриятчилик ҳаражатларини камайтириш: ҚҚСни ҳисоблаш ва тўлаш жараёнига инсон омилининг таъсирини чеклаш, бу хатолар корхоналардан ортиқча тўланган ҚҚС суммаларини қоплаш, ҳисоб-китоб қилиш ва қайтариш бўйича (ҚҚСнинг нотўғри ҳисобланган ва тўланган суммалари) сонини камайтириш ва аризалар сонини камайтириш имконини беради.

4. Маълумотларни қайта ишлаш ва таҳлил қилиш: ҚҚС бўйича солиқ маъмуриятчилиги жараёнлари тўлиқ автоматлаштирилиши мумкин, бу эса батафсил статистик ҳисобот олиш ва ҚҚС солиғи бўйича давлат даромадларини юқори даражада тез ва аниқ прогноз қилиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. «Рақамли Ўзбекистон — 2030» стратегиясини тасдиқлаш ва уни самарали амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 5 октябрдаги ПФ-6079-сон Фармони
2. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2024 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида 28.12.2023 йилдаги ЎРҚ-891-сон Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги таҳрири)
3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрдаги олий мажлис Мурожаатномаси
4. А.Ваҳобов, А.Жўраев. Солиқлар ва солиққа тортиш Дарслик /Ҳаммуал.: – Т.: “Шарқ” нашриёти – 2009 у. -400 бет.
5. Тошматов, М.М.Комилов. Қўшилган қиймат солиғи Монография Тошкент: 2004 й. -- 184-бет
6. Голик Е. Н. Цифровизация администрирования НДС в системе обеспечения экономической безопасности doi: 10.22394/2079-1690-2021-1-2-103-109
7. Arlin P. Digitalisation of tax: international perspectives. URL: <https://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/digital-tax.ashx?la=en> (access date: 25.01.2019).
8. Карпова О. М. Трансформации налога на добавленную стоимость в условиях форсированной цифровизации российской экономики текст научной статьи по

специальности «экономика и бизнес» ЖУРНАЛ Вестник Томского государственного университета. Экономика 2019

9. Trenta C. European VAT and the digital economy. URL: <https://www.business.unsw.edu.au/About-Site/Schools-Site/Taxation-Business-Law-Site/Documents/imeTrenta-Re-thinking-EU-VAT-paper.pdf> (access date: 25.01.2019).

10. CudahyG. Blockchain reaction. URL: [https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-blockchain-reaction-tech-companies-plan-for-critical-mass/\\$FILE/ey-blockchainreaction.pdf](https://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-blockchain-reaction-tech-companies-plan-for-critical-mass/$FILE/ey-blockchainreaction.pdf) (access date: 25.01.2019).

11. . OECD. Co-operative Tax Compliance: Building Better Tax Control Frameworks. URL: <https://doi.org/10.1787/9789264253384-en> (access date: 21.01.2019).

12. Иловайский С. И. Косвенное налогообложение в теории и практике. – Пенза: РИО ПГСХА, 2010. – с 115.

13. Афанасенко И.Д., Борисова В.В. Цифровая логистика: учеб. для вузов. СПб : Питер, 2018. 272 с.

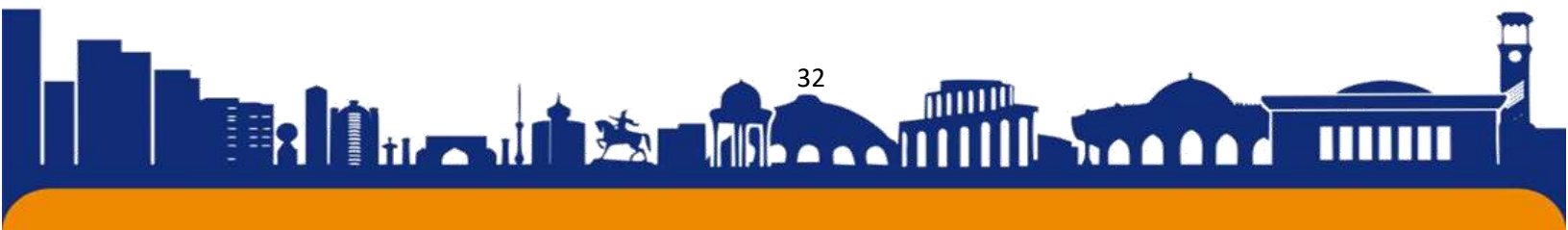
14. Что такое цифровизация? URL: <https://www.e-executive.ru/management/itforbusiness/1989667-что-такое-tsifrovizatsiya?scrolltop=1832> дата обращения: 25.01.2019).

15. <https://review.uz/oz/post/raqamli-iqtisodiyot-mamlakatimiz-taraqqiyoti-garovidir>

16. <https://review.uz/oz/post/>

17. <https://my.soliq.uz/main/about-portal> <https://kun.uz/kr/news/2022/05/07/soliq-tushumlari-17-foizga-oshdi-dsq>

18. <https://yuz.uz/news/blokcheyn-texnologiyasini-qqs-mexanizmiga-joriy-etish-qanday-imkoniyatlar-yaratadi>



АКЦИЗ СОЛИҒИНИНГ ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ ВА СТАВКАЛАРИ

Абдулхаева Шахноза Мухаммадиевна

ТДИУ докторанти

ДТПИ ўқитувчиси

sh.abdulkhaeva@tsue.uz

КАЛИТ СЎЗЛАР: Акциз, солиқ, солиқ тўловчилар, объект, акциз маркалари, солиқ стакаси, солиқ карзи, давлат бюджети, товар, маҳсулот, импорт, экспорт

Акциз солиғи давлат даромадлари манбаи сифатида давлат бюджетининг шаклланишида муҳим рол ўйнайди. Ҳозирги вақтда акциз солиғи барча мамлакатларда уларнинг молиявий ресурсларини шакллантиришга, шунингдек бозордаги носозликларни бартараф этишдаги таъсири туфайли қўлланилади. Акциз солиғи давлат бюджетига тез тушиши сабабли харажатларни тезда молиялаштириш имконини беради.

Акциз фискал барқарорликка эришиш учун муҳим восита ҳисобланади. Акцизлар молия ва солиқ тизимининг тартибга солувчи самарали элементи сифатида бюджет даромадлари ва давлат бошқаруви механизмининг муҳим қисмидир.

Молиявий функция акциз солиғининг асосий ва энг муҳим функциялардан бири сифатида мамлакат бюджетини шакллантириш учун этарли ва барқарор даромад оқимини таъминлашдан иборат. Шунингдек йиғимларнинг кўпайиши давлат бюджет даромадларининг ортишига имконият яратади. Шунинг учун ҳам акциз солиғи давлатни таъминлашга қаратилган катта ва барқарор даромад манбаи ҳисобланади.

Акциз – лотинча “accidere” сўзидан олинган бўлиб кесиш деган маънони англатади. Адабиётларда ушбу солиқ тури асосан ҳашамат товарлари шунингдек инсон саломатлиги ҳамда атроф муҳит учун зарарли бўлган товарларга нисбатан қўлланилиши белгиланган.

Қуйидагилир акциз солиғи солинадиган объект ҳисобланади:
Акциз тўланадиган товарларни реализация қилиш, шу жумладан айирбошлаш учун бериш:

– товарга бўлган мулк ҳуқуқини бериш;



– гаров билан таъминланган мажбурият бажарилмаган тақдирда, гаровга қўйилган акциз тўланадиган товарларни гаровга қўювчи томонидан бериш;

– акциз тўланадиган товарларни бепул бериш;

– акциз тўланадиган товарларни (хизматларни) меҳнатга ҳақ тўлаш ҳисобидан бериш;

– акциз тўланадиган товарларни қайтариш шарти билан қайта ишлаш учун топшириш, шунингдек қайтариш шарти билан берилган хом ашё ва материалларни қайта ишлаш маҳсули бўлган, шунингдек акциз тўланадиган шундай хом ашё ва материалларнинг маҳсули бўлган, акциз тўланадиган товарларни қайтариш шарти билан берилган хом ашё ва материалларнинг мулкдорига ишлаб чиқарувчи томонидан топшириш.

Акциз солиқни ҳисоблаб чиқариш солиқ солинадиган базадан ва солиқнинг белгиланган ставкаларидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади.

Импорт қилинган, акциз тўланадиган, ўзига нисбатан аралаш адвалор ва қатъий белгиланган солиқ ставкалари белгиланган товарлар бўйича солиқ солиқ базаси ва адвалор ставкадан келиб чиққан ҳолда ҳисоблаб чиқарилади.

Акциз тўланадиган товарларга (хизматларга) нисбатан солиқ ставкалари мутлақ (қатъий) сўммада белгиланган бўлса, солиқ базаси акциз тўланадиган товарларнинг (хизматларнинг) натурада ифодаланган ҳажмидан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Ишлаб чиқарилаётган акциз тўланадиган товарларга (хизматларга) солиқ ставкалари фоизларда (адвалор) белгиланган бўлса, солиқ базаси бўлиб реализация қилинган акциз тўланадиган товарларнинг (хизматларнинг) қиймати, бироқ уларнинг ҳақиқий таннархидан паст бўлмаган қиймати ҳисобланади.

Жисмоний шахслар меҳнатига ҳақ тўлаш, ҳисоблаб чиқарилган дивидендлар ҳисобига бепул ёки бошқа товарларга (хизматларга) айирбошлаш учун бериладиган акциз тўланадиган товарлар бўйича солиқ базаси амалдаги солиқ кодексининг 285 моддасида белгиланган тартибда аниқланади.

Қайтариб бериш шарти билан қайта ишланган хом ашё ва материаллардан ишлаб чиқарилган акциз тўланадиган товарлар бўйича солиқ базаси акциз тўланадиган товарларни ишлаб чиқаришга доир ишларнинг қийматини ҳамда



қайтариш шарти билан қайта ишланган хом ашё ва материалларнинг қийматини ўз ичига олади.

Акциз тўланадиган товарларга нисбатан қатъий белгиланган ва адвалор солиқ ставкаларидан иборат бўлган аралаш солиқ ставкалари белгиланган бўлса, солиқ базаси, агар ушбу модданинг иккинчи ва учинчи қисмларида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса, акциз тўланадиган товарларнинг натурада ифодаланган ҳажмидан ҳамда реализация қилинган акциз тўланадиган товарларнинг қийматидан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

Четдан олиб кириладиган акциз тўланадиган товарларга нисбатан фоизлардаги (адвалор) солиқ ставкалари белгиланган бўлса, солиқ базаси божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланадиган божхона қиймати асосида аниқланади.

Олиб кириладиган акциз тўланадиган товарларга нисбатан қатъий белгиланган ва адвалор солиқ ставкаларидан иборат бўлган аралаш солиқ ставкалари белгиланган бўлса, солиқ базаси божхона қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланадиган, акциз тўланадиган товарларнинг натурада ифодаланган ҳажмидан ва (ёки) акциз тўланадиган товарларнинг божхона тўғрисидаги қонун ҳужжатларига мувофиқ белгиланадиган божхона қийматидан келиб чиққан ҳолда аниқланади.

1-жадвал.

2019-2024 йиллар алкоголь маҳсулотлари учун солиқ ставкалари²¹

№	йиллар	Алкоголь маҳсулотлари номи				
		этил спирти	Ароқ, коньяк ва бошқа алкоголь маҳсулотлари	табiiй равишда ачитилган табiiй винолар	бошқа винолар, шу жумладан вермут	пиво

²¹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.



1	2019 йил	10 800 сўм	98 000 сўм	7 700 сўм	14 500 сўм	10 600 сўм
2	2020 йил	10 800 сўм	98 000 сўм	7 700 сўм	14 500 сўм	10 600 сўм
3	2021 йил 1 нвардан	10 800 сўм	98 000 сўм	7 700 сўм	14 500 сўм	10 600 сўм
4	2021 йил 1 февралдан	12 500 сўм	116 400 сўм	8 300 сўм	16 800 сўм	11 700 сўм
5	2021 йил 1 октябрдан	13 500 сўм	125 100 сўм	8 700 сўм	18000 сўм	12 600 сўм
6	2022 йил 1 январ	13 500 сўм	125 100 сўм	1 сўм	18 000 сўм	12 600 сўм
7	2022 йил 1 июндан	14 900 сўм	138 000 сўм	1 сўм	19 800 сўм	12 600 сўм

8	2023 йил 1 январдан	7450 сўм	34500 сўм	1 сўм	1980 сум	1380 сум
9	2023 йил 1 февралдан	7450 сўм	38000 сўм	1 сўм	2200 сум	1 550 сўм
10	2024 йил 1 январ	14 900 сўм	38 000 сўм	1 сўм	2 200 сўм	1 550 сўм
11	2024 йил 1 июлдан	14 900 сўм	40 000 сўм	1 сўм	2 310 сўм	1 628 сўм

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, 2019-2024 йиллар давомида алкоголь маҳсулотлари учун акциз солиғи ставкалари ўзгариб келмоқда. Масалан, 2021 йилда акциз солиғи ставкалари 3 марта, яъни 2021 йил 1 январдан, 2021 йил 1 февралдан ва 2021 йил 1 октябрда ўзгарган. Алкоголли маҳсулотларидан этил спирти 2019 йилдан 2021 йил 1 январгача 10800 сўм бўлса, 2023 йилга келиб 7450 сўмга, 2024 йил 1 январдан 14900 сўм қилиб белгаланган. Шунингдек бошқа алкоголь маҳсулотлари 2019-2024 йиллар давомида солиқ ставкалари ўзгариб келмоқда. Алкоголли маҳсулотларга акциз солиғи 2024 йил 1 июлдан 5 фоизга оширилди. Импорт қилинган ароқ, коньяк ва бошқа спиртли ичимликларга акциз солиғи ЖСТ талаблари доирасида ставкалар ўртасидаги фарқни камайтириш учун 5 фоизга камайтирилди.

2-жадвал.

2019-2024 йилларда нефть маҳсулотлари учун солиқ ставкалари²²

Т/ Р	Товарлар (хизматлар) номи	йиллар					
		2019	2020	2021 01.01.21	2022	2023 01.01.23 дан	2024 01.01.24

²² Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Давлат солиқ қўмитаси маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.



				01.02.2 1 дан	01.01.22 01.07.23 дан	01.02.23 дан	01.02.24 дан
1	Аи-80	200000 сўм/ тонна	200000 сўм/ тонна	200 000 сўм/то нна 240000 сўм/то нна	240000 сўм/т 275000 сўм/т	275 000 сўм/тон на 303000 сўм/тон на	303000 сўм /тонна, .340000 сўм/тонна
2	Аи-90 ва ундан юқори	250000 сўм/то нн	250000 сўм/ тонна	250000 сўм/то на 275000 сўм/то на	275000 сўм/тонн а	275000 сўм/тон на 303000 сўм/тон на	303000 сўм/тонна
3	авиакерос ин (синтетик дан ташқари)	180 000 сўм/ тонна	180000 сўм/ тонна	180000 сўм/то нна 200000 сўм/т	200000 сўм/т 220000 сўм/т	220000 сўм/тон на 242000 сўм/тон на	242000 сўм/тонна, 271000 сўм/тонна
4	дизель ёқилғиси (синтетик дан ташқари)	200 000 сўм/ тонна	200000 сўм/ тонна	200000 сўм/т, 240000 сўм/т.	240000 сўм/т, 264000 сўм/т.	264000 сўм/тон на 291000 сўм/тон на	291000 сўм/тонна, 326000 сўм/тонна
5	ЭКО дизель ёқилғиси (синтетик дан ташқари)	180 000 сўм/ тонна	180000 сўм/ тонна	189000 сўм/т, 216000 сўм/т.	116000 сўм/т, 237600 сўм/т.	237600 сўм/тон на 262000 сўм/тон на	262000 сўм/тонна, 293000 сўм/тонна

6	Полиэтилен гранулалар	30%	30%	20%	10%	10%	10%
7	Табиийга, шу жумладан экспорт мустасно	20%	20%	20%	20%	20%	20%
8	Якуний истеъмол-чига сотилади-ган: Бензин	1 литр 285 сўм 378480 сўм 1 тонна	1 литр 285 сўм/1 тонна 378 480 сўм	285 сўм 1 литр, 378480 1т, 350 сўм 1 литр, 465530 1 т	350 сўм 1 литр, 465530 1, 385 сўм 1 литр, 51200 1 т	385 сўм 1 литр, 512000 1 т, 4251 литр, 565000 1 тона	425 сўм 1 литр, 56500 1 тонна, 476 сўм 1 литр, 63300 0 1 тонна.
9	сикилган газ	435 сўм 1 куб. метр	435 сўм 1 куб. метр	435 сўм 1 куб. метр, 500 сўм 1 куб метр	500 сўм 1 куб. метр, 550 сўм 1 куб метр	550 сўм 1 куб. метр, 605 сўм 1 куб метр	605 сўм 1 куб. метр, 678 сўм 1 куб метр

Жадвал маълумотларидан кўриниб турибдики, 2019-2024 йиллар давомида нефть маҳсулотлари учун акциз солиғи ставкалари ўзгариб келмоқда. Масалан, 2021-2024 йиллар давомида йилда акциз солиғи ставкалари 2 мартадан ўзгарган бўлиб, шундан Аи-80 бензини 2021 йил 1 январдан 1 тонна учун 200000 сўм бўлса, 2021 йил 1 февралдан 1 тонна учун 240000 сўмга, 2022 йил 1 июлдан 1 тонна учун 275000 сўмга, 2023 йил 1 февралдан 1 тонна учун 303000 сўмга кўтарилган. Полиэтилен гранулалар 2019-2020 йиллар 30% бўлиб, 2022 йилда 20%га, 2022

йилдан бошлаб 10% қилиб пасайтирилган. Табиий газ учун 2019-2024 йиллар давомида нефть акциз солиғи ставкалари 20% бўлиб ўзгаришсиз қолмоқда.

Акциз солиғи – 15 834,4 млрд сўм, 2022 йилга нисбатан 2 379,3 млрд сўм ёки 17,7%га ошди.

Қуйидаги омиллар акциз солиғи бўйича бюджет тушумларига таъсир этган:

2023 йил 1 февралдан акциз ости маҳсулотлар учун белгиланган қатъий суммадаги ставкаларнинг ўртача 10 фоизга оширилиши – 1 580 млрд сўм;

АИ-80 русумли автобензин маҳсулоти ишлаб чиқарувчи учун акциз солиғининг “ноль” ставкаси белгиланиши – 1 300,0 млрд сўм.

Соғлом турмуш тарзи ва атроф-муҳитни муҳофаза қилишни тарғиб қилиш доирасида 2024 йил 1 январдан бошлаб алкоғолли ичимликларга акциз солиғи ставкасини икки баравар — бир литри учун 7400 сўмдан 14900 сўмгача оширишди.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, Солиқ ва бюджет сиёсатининг 2024 йилга мўлжалланган асосий йўналишлари қабул қилинганлиги муносабати билан Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида 28.12.2023 йилдаги ЎРҚ-891-сон Ўзбекистон Республикасининг Солиқ кодекси (янги таҳрири)
2. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 30.12.2022 йилдаги ЎРҚ-812-сон.
3. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни, 28.12.2023 йилдаги ЎРҚ-891-сон
4. Пансков В.Г. Налоги и налогообложение: Учебник и практикум для прикладного бакалавриата. Люберцы: Юрайт, 2016. 418 с
5. А.Ваҳобов, А.Жўраев. Солиқлар ва солиққа тортиш Дарслик /Ҳаммуал.: – Т.: “Шарқ” нашриёти – 2009 у. -400 бет
6. А.Ҳ.Тошқулов, С.К.Худойкулов. Солиқ назарияси. Дарслик. Тошкент 2021 йил-290 бет
7. <https://buxgalter.uz/publish/doc/text167245>
8. <http://www.agriculture.uz/filesarchive/aksiz>
9. <https://www.norma.uz/>

**AKADEMIK LITSEYLARDA JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA
O'QUVCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI TASHKIL QILISH
USULLARI**

***URDU AKADEMIK LITSEYI JISMONIY TARBIYA FANI O'QITUVCHISI
PIRNAFASOVA RISOLAT RAMATILLAYEVNA***

Akademik litsey o'quvchilarining jismoniy tarbiya darslarida kuch qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqot ishlari kam yoritilgan bo'lib faqat yosh sportchilarni yoshi, jinsi, jismoniy tayyorgarligi bo'yicha ishlarga e'tibor qaratilgan. Jismoniy tarbiya darslarida kuch kuch qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha ishlar yetarli darajada emas. Ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya darslarining sifatini yaxshilash, akademik litseydan tashqari ishlar-xususan sport to'garaklarini tashkil qilish va ularni samaradorligini oshirish, sport turlarini rivojlantirish va ommaviyligini oshirish, iqtidorli sportchilarni tanlash va tarbiyalash muhim hisoblanadi. Akademik litseylarining jismoniy tarbiya darslarida o'quvchilarni aylanma mashq uslubiyaidan foydalanib kuch qobiliyatlarini rivojlantirishdan quyidagi amaliy va muhim vazifalarni belgilaydi:

1. Akademik litseyda jismoniy tarbiya darslarida o'quvchilarning jismoniy tayyorgarlik darajasini o'rganish va doimo tahlil qilib borish.

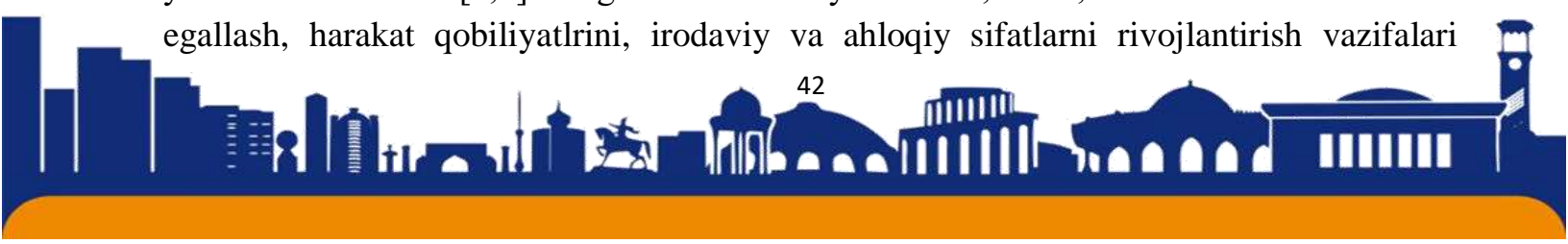
2. Jismoniy tarbiya darslari jarayonida o'quvchilarning aylanma mashq uslubiyaidan foydalanib kuch qobiliyatlarini kompleks mashqlar orqali rivojlantirish, doimiy sport to'garaklari faoliyatlarini tashkil qilishni yanada takomillashtirish.

Bunday muhim vazifalarni amalga oshirishda asosan quyidagi tadqiqot metodlaridan foydalanish yanada yaxshi samara beradi: mavzuga doir adabiyotlarning nazariy tahlili, anketa so'rovi, pedagogik kuzatuvlar, pedagogik tajriba, matematik statistika uslublari foydalanildi. F.A.Kerimov, M.N.Umarovlarning (2005), fikriga ko'ra sportdagi yuklamalar ta'siridagi o'zgarishlar inson skeletida, mushaklarida, ichki organlarida va umumiy morfologik maqomida yuzaga keladi. Shuning uchun shug'ullanuvchilarning morfologik xususiyatlarini, shuningdek, yo'naltirilgan mashg'ulot yuklamalari ta'sirida ularning dinamikasini o'rganish hamda hisobga olish zarurati muhim ahamiyatga ega, jismoniy tarbiya ta'limi sifatini yanada oshirish.

"Jismoniy tarbiya" akademik litsey kursining asosiy maqsadi- akademik litseyning o'quvchilari sog'lig'ini saqlash va mustahkamlash, asosiy jismoniy sifatlarini rivojlantirish, hayotiy zarur harakatlar malaka va ko'nikmalarini shakllantirish, o'z-o'zini jismoniy takomillashtirish istak va ehtiyojlarini shakllantirish, jismoniy madaniyat sohasida ijobiy qiziqishlarni o'stirish faoliyatida asosiy bo'g'in hisoblanadi. Mashg'ulotlarning barcha shakllari va turlari haftasiga akademik litsey o'quvchilari uchun

2soatlik yuklama ajratilgan bo'lib aynan sportga bo'lgan bugungi e'tiborning kuchayishi natijasi o'laroq yuklama soatlarini haftasiga asosiy fan doirasida 4soat va sport to'garaklari doirasida 8-10 soat harakat rejimini taminlab bersa bunda sport soxasida bajariladigan har bir amaliy ishlar natijasi yuzaga chiqa oladi. Nosog'lom, jismoniy rivojlanish va tayyorgarligi past darajali o'quvchilar uchun maxsus (individual-differentsial) rejim o'rnatiladi. O'quvchi yoshlarni jismoniy tarbiyalash muammosini o'rganadigan tadqiqotchilarning ta'kidlashicha, ularning o'qishi va kasb tayyorgarligida jismoniy tarbiya munosib o'rin egallashi lozim [5]. Bolalar sportida yuqorida qayd qilingan ikkala belgi shunday ifodalanganki, o'quvchilarning sport faoliyati darsdan tashqari hisoblanib, o'quv fani sifatida akademik litsey o'quv rejalari va dasturlariga qisman kiritilgan va darsdan tashqari ishlar, akademik litseydan tashqari muassasalaridagi mashg'ulotlar shaklida alohida ahamiyat, e'tibor bilan ko'ngilli tarzda yo'lga qo'yiladi [6,7].

Akademik litsey yoshidagi bolalarda jismoniy tarbiya jarayonining maqsadi asta-sekinlik bilan ularni jismoniy kamolotga erishishi va shu asnoda hayotga, ijodiy mehnatga va vatan mudofaasiga tayyorlashni nazarda tutadi. Akademik litsey yoshi maktabdan sport tayyorgarligi bo'lgan o'quvchilarning holatidan kelib chiqib uning akademik litsey davrida davom qildirish uchun juda qulay hisoblanadi. Xuddi mana shu yillarda bolalar yuqori egiluvchanlikga, kuchli va tez nerv qo'zg'olishiga ega bo'ladilar va shunga ko'ra harakatlarning shartli reflekslarini yengil hosil bo'lishi bilan ajralib turadilar. 14-15 yoshda harakat analizatorlarining rivojlanganligi me'yoriga etadi. Akademik litsey davriga kelib o'quvchilar xilma-xil darajadagi harakat malakalariga ega bo'ladilar. Bu o'z navbatida jismoniy mashqlarni, mehnat faoliyatida va ijtimoiy hayotda turmushda, o'zlarining sog'ligini mustahkamlashga, jismoniy tayyorgarlikni oshirishga qo'llay oladilar. Darsni yuqori saviyada o'tkazish, dars davomida o'quvchilar faolligini ta'minlash, beriladigan vazifa, ko'rsatma va mashqlar ijrosiga ularni ongli yondoshishlariga erishish, jismoniy tarbiya darsiga mehr va hurmat uyg'otish o'qituvchining nafaqat kasbiy mahorati va sifatli ishlab chiqilgan dars bayonnomasiga, balki uning shaxsi va insoniy fazilatlariga ham bevosita bog'liqdir. Maxsus jismoniy tayyorgarlikka umumiy vaqtning 10% ajaratilib, u asosan umumiy mashqlanganlikni saqlab turish va maxsus mashqlanganlik va ish qobiliyatini o'stirishga erishish bilan uzviy bog'liqdir. Bunda asosiy e'tiborni ish qobiliyatini tez va to'liq tiklab olishga yordam beruvchi vositalarga qaratish lozim. Jismoniy sifatlarni rivojlantirishda asosan e'tibor tezkorlik, tezkor-kuchlilik va maxsus chidamkorlikni (ayniqsa sakrashda va zarbali harakatlarda) sifatlarini rivojlantirishga yo'naltirilishi kerak [8,9]. O'rgatish uslublari yordamida, bilim, ko'nikma va malakalarni egallash, harakat qobiliyatini, irodaviy va ahloqiy sifatlarni rivojlantirish vazifalari



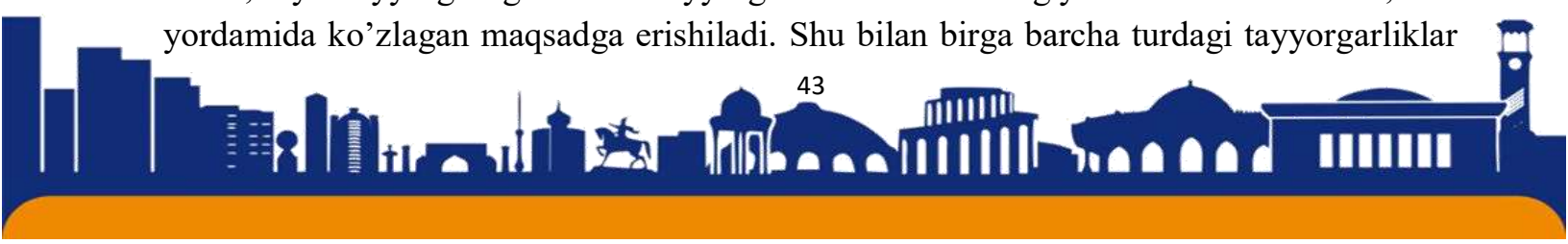
amalga oshiriladi. Murabbiy mashg'ulotlarda u yoki bu harakat faoliyatini o'rgatadi, tushuntiradi va ko'rsatadi, shug'ullanuvchilar esa uni egallab oladilar. Mashg'ulotlarda o'rgatish uslublarini tanlashda, pedagogik vazifa, material mazmuni va o'quvchilar tayyorgarligini e'tiborga olish lozim.

Jismoniy tarbiya darslari va sport mashg'ulotlari jaryonida asosan uchta o'rgatish uslublari mavjud bular: so'z uslubi, ko'rgazmali uslub va amaliy uslublar.

So'z va ko'rgazmalik uslublari bevosita harakatlarni amalda qo'llash, ya'ni mashqlarni bajarish uchun zamin yaratadi. Barcha uslublar o'zaro bir-biri bilan bog'liq holda kompleks qo'llaniladi [4,7].

Jismoniy mashqlarni to'g'ri qo'llash, ularni bolalar qanday o'zlashtirayotganligini nazorat qilib borish, shu bolalardagi jismoniy sifatlarni, uning qaddi qomati, jismoniy va funksional taraqqiyoti to'g'ri yo'nalishda tarbiyalanib borishiga imkon yaratadi [10]. Ma'lumki, insonning jismoniy sifatlari uning tug'ilishidan boshlab shakllana boradi. Lekin, uning bolaligida shu sifatlarni qanday darajada shakllanishi, oddiy yoki murakkab harakatlarni o'zlashtirib olishi nafaqat uni o'sib, yashab kelayotgan muhitga bog'liq, balki bolaning muayyan sifatini qanday vositalar yordamida rivojlantirilishi bilan belgilanadi. Shu bilan bir qatorda harakatni turi, yo'nalishi va qanday maqsadga qaratilganligiga (kasb, ro'zg'or ishi, sport, harbiy faoliyat va h.k.) qarab, har bir jismoniy sifatni shu harakat ijrosidagi o'rni turlicha bo'ladi. Shunday bo'lsada, turli kasb faoliyatlarida yoki sport turlarida shu jismoniy sifatlarning integral ahamiyati o'ziga xos ulushga ega bo'ladi. Ammo qanday bo'lmasin, ko'pgina tadqiqotchilarning fikricha, barcha harakat faoliyatida ayrim jismoniy sifatlarning ustuvorligi darhol ko'zga tashlanadi.

Olib borilgan tadqiqot samaradorligi orqali shuni ham aytish zarurki, harakat texnikasini o'zlashtirish muddati bolaning oilaviy sharoitiga, uning ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatiga hamda ruhiy holatiga bog'liqdir. Agar sport tayyorgarliklari yuzasidan turli guruhlarda tadqiqot o'tkazilsa unda dastlabki o'rgatish jarayoni bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi va bu bosqichlarni har biri o'ziga xos uslub va vositalarni o'z ichiga oladi. Umumiy rivojlantiruvchi mashqlar o'yinchida jismoniy barkamollik va o'yinchi uchun zarur bo'lgan harakat ko'nikmalari va malakalarini sayqallash uchun foydalaniladi. Tadqiqot guruhlaridagi natijalarning nazorat guruhlaridagi natijalarga qaraganda ancha yuqori ekanligi tanlangan uslubning samarali ekanligini ko'rsatadi. Tadqiqot davomidagi barcha mashqlar o'z yo'nalishiga mos ravishda birlashgan holda mashq qilishning maxsus tayyorgarligi asosiy qismlarini tashkil etadi: umumiy jismoniy, maxsus jismoniy, texnik, taktik, o'yin tayyorgarligi. Har bir tayyorgarlik turida o'zining yetakchi omillari borki, ular yordamida ko'zlangan maqsadga erishiladi. Shu bilan birga barcha turdagi tayyorgarliklar



bir-biri bilan uzviy bog'liq. Misol uchun agar o'quvchi jismoniy yaxshi tayyorlanmagan bo'lsa, u xujumda zarba berish texnik mashqini yaxshi bajara olmaydi. Bunday holda o'quvchini jismoniy tomondan chiniqtirish, zarba berish usulini ko'p marta takrorlashdan ko'ra foydaliroqdir. Tadqiqot natijalari shundan dalolat berdiki, akademik litseylarda jismoniy tarbiya darsini to'g'ri rejalashtirish, sport to'garaklari tashkil qilish, ayniqsa dars mazmuniga jiddiy e'tibor qaratish o'quvchilarda jismoniy tarbiya va sportga qiziqtirish, ularni muntazam mashg'ulotlarga jalb qilish borasida muhim ahamiyatga ega. Lekin, shuni ta'kidlash ham lozimki akademik litseylarda jismoniy tarbiya darslari soatlari jida kamligi ko'zga tashlanganligi sababli sport musobaqalari g'oliblarini yetishtirib chiqarish maqsadga muvofiq tarzda yo'lga qo'yilmagan. Akademik litseyining jismoniy tarbiya darsi jarayonida nazorat va tajriba guruhlarida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, jismoniy tarbiya darslarida qo'llaniladigan mashqlar (nazorat guruhida) o'quvchilar faolligi susaytirish, befarqlik, qolaversa jismoniy qobiliyatlarini yetarli darajada rivojlantira olmas ekan. Aksincha, dars jarayonida qo'llanilgan uslublar va har xil mashqlar nafaqat yuqorida qayd etilgan usullarni tajriba guruhidagi o'quvchilarda samarali rivojlantirish ega ekanligi isbot qilindi, balki shu o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishi, faolligi va kayfiyatlariga ijobiy ta'sir etganligi kuzatildi. Tadqiqot asosida samaradorligi o'rganilgan kompleks mashqlarni har bir darsda va darsdan tashqari sharoitlarda muntazam qo'llash o'quvchilar o'rtasida jismoniy tarbiya jarayonini faol pog'onaga ko'tarish, ularning jismoniy tarbiya va sportga bo'lgan qiziqishi ortishiga olib keladi. Demak, xulosa qilib aytganda, akademik litseylarda ham sportga qiziquvchi yoshlardan iborat chuqurlashgan guruhlar tashkil qilish orqali kelajakda bo'lg'usi sport ustalari va pedagog-trener ustalarni yetkazib berish imkoniyatlari yanada kengayadi.



REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. 2020 yil 23 sentabr, O'RQ-637-son <http://lex.uz>
2. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida"gi Qonuni (yangi tahriri). 2015 yil 5 sentabr. 174-son "Xalq so'zi" gazetasi.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 6 noyabrdagi "Ta'lim-tarbiya tizimini yanada takomillashtirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ4884 sonli Qarori. <http://lex.uz>
4. Abdullaev A., Xonkeldiev Sh. Jismoniy madaniyat nazariyasi va metodikasi Toshkent., O'z DJTI, 2005 yil - 300 b.
5. Axmatov M.S. Monografiya. Uzlüksiz ta'lim tizimida ommaviy sportsog'lomlashtirish ishlarini samarali boshqarish. – T.: 2005 y. – 235 b.
6. Goncharova O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish. O'quv qo'llanma. O'zDJTI, T.: 2005, 171 b.
7. Юнусова Ю.М. Организация и методика физической культуры в общеобразовательных школах республики Узбекистана. -Т.:2002. С. 120.
8. Шолих, М. Круговая тренировка (Теоретические, методические и организационные основы одной из современных форм использования физических упражнений в школе и спортивной тренировке). - 2-е изд., стер. - Москва: Спорт, 2021. - 217 с.
9. Медведев, В. В. Метод круговой тренировки как форма физической подготовки студентов. - Текст: непосредственный // Молодой ученый. – 2019. – № 44 (282). – С. 312-313.
10. Kerimov F.A., Umarov M.N. Sportda prognozlashtirish va modellashtirish. Darslik. O'zDJTI. T.: 2005, - 280 b.
11. Masharipov F.T., Maktabda jismoniy tarbiya darslaridao'quvchilar faoliyatini tashkillashtirish usuliyati. Academic Research in Educational Sciences.488-bet. May, 2022



THE ROLE OF FAST SPEECH IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH

Ihombayeva Mahliyo Umidjon kizi

Student of Uzbek philology department of UrSU

mahliyoilhombayeva@gmail.com

Annotation: In this article, the importance of rapid pronunciation in the correct development of children's pronunciation is analyzed with the help of examples.

Keywords: speaking quickly, pronunciation, sound, word, phrase, speech

How communication is formed in childhood reflects throughout a person's life.

It is an undeniable fact that the role of the family in the formation of a person as a person is an undeniable fact, as well as the development of his speech is a product of social conditions. "Social conditions", V. D. Bondaletov writes, "is the specific historical conditions in which the people live - that is, time". It always depends on the level of socio-economic, cultural and political development of the people".

For example, our great grandfather Alisher Navoi used 26,035 new words, and in this regard, he used many new words from prominent representatives of the world. The first reason why the poet achieved such a result is that he was born in the family of Giyaziddin, that is, in the family of a palace official, there were frequent meetings in his family, and young Alisher also participated in them. When we get acquainted with the poet's biography, he read and even memorized F. Attar's work "Mantiq-ut-tayr" when he was 4-5 years old, and at the end of his life he wrote "Lison-ut-tur" as a response to him.

we will witness what he wrote. Therefore, in the formation and development of a person's speech, the environment in which he lives and the created conditions are important. After all, the place and role of quick utterances in the formation of a young child's speech, like any building rising from the foundation, cannot be compared with anything.

Uzbek folklore, which is considered a priceless property of our people, has been living with our people since ancient times, passed from mouth to mouth. As an ancient verbal art, Uzbek folk art is distinguished not only by its deep idealism and high artistry, but also by its brightness of content and simplicity of language. Taking into account similar and different features of folklore, proverbs, riddles, epics, askiya, lof, anecdotes, etc. were formed, one of which is quick sayings. In ancient times, fast pronunciations are based on the fact that some speech sounds are repeated a lot or are placed in the structure of words and phrases in such a way that they are difficult to pronounce. "Rapid pronunciations help to pronounce a certain word, phrase or sound correctly, to distinguish it from other sounds, to develop speech, to increase the speed of reading, and at the same time to make large



numbers of digits. is a genre that teaches memory consolidation. According to the old rules, it was required to say fast in one breath”.

Effective use of prompts is of great importance in children's fluency. It is very important to improve the fluency of speech of students of school age and elementary grades. Because the role of fluency in speech is incomparable in ensuring the activity of children in our society based on the requirements of the present time. Because speech is a means of communication between people, it is the need of the hour to teach every young generation to master speech skills. Below we will focus on some rapid utterances that affect the fluency of speech.

The free farmer sows the early morning crop .

If we pay attention to this fast pronunciation, we will witness the repeated use of the vowel "e". It can be used to eliminate speech defects in children who have difficulty pronouncing the vowel "e". It is known that words beginning with the sound "e" are pronounced as "ye" in the speech of the population speaking the Kipchak dialect. This rapid pronunciation is effective for representatives of the Kipchak dialect, which is difficult to speak in the literary language.

Fast pronunciation is chosen depending on which vowels or consonants the child has difficulty pronouncing. For example:

Is Rukhsor angry with Rana?

Is Rano offended by Rukhsor?

Fast pronunciation is dedicated to the pronunciation of the consonant "R". We know that many children pronounce the sound "r" as "y" or "l". It's good to have children regularly practice these quick pronunciations.

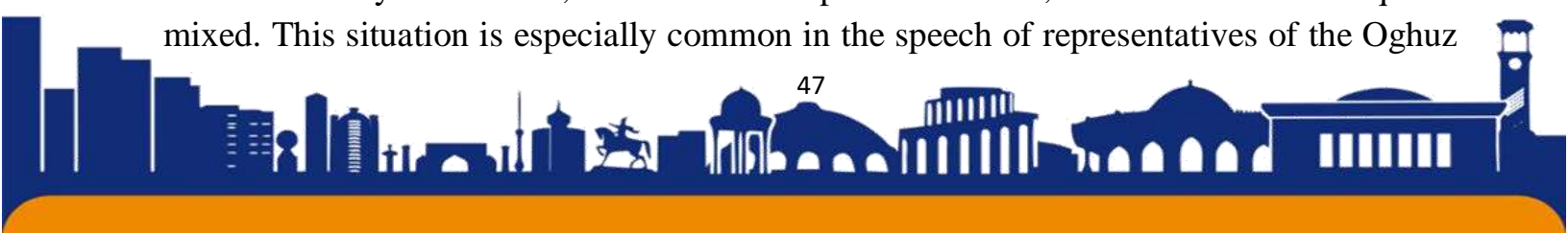
Another sound that is difficult for young children to pronounce is the consonant "sh". In many cases, we witness that this sound is pronounced as "s". This, of course, will cause the speech to be confused, and even the meaning of some words to change. You can learn to pronounce this sound fully and fluently by saying the following quickly:

In the winter, the grapes are not ripe,

If it's ripe, it's not winter.

It is considered very difficult to say this quickly and it is difficult to repeat it in one breath. It is appropriate to diligently teach such rapid utterances to young children with speech defects.

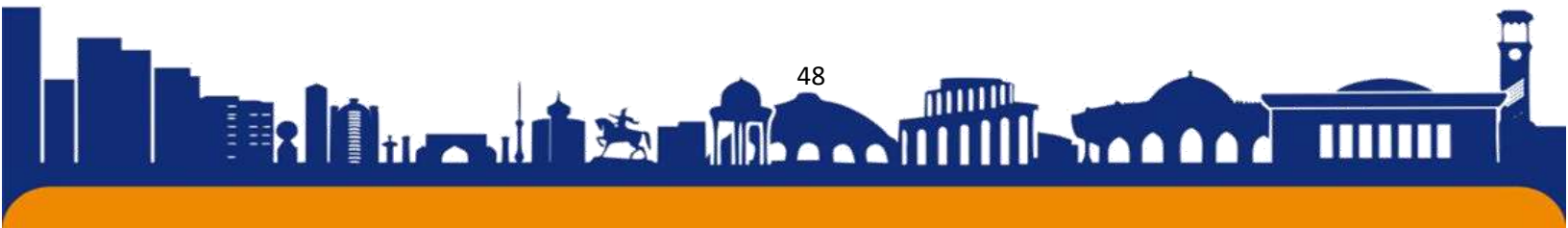
Not only in children, but also in the speech of adults, the sounds "k" and "q" are mixed. This situation is especially common in the speech of representatives of the Oghuz



dialect. To learn to pronounce these sounds perfectly, it is effective to quickly say the following:

A blue lid on a white teapot,
Blue teapot with a white lid.

In general, the importance of rapid speech in speech development is incomparable. The formation of a child's speech ability is one of the problems that has never lost its relevance. Because if children develop in all aspects, the society will also flourish.



«CONFERENCE ON UNIVERSAL SCIENCE RESEARCH 2023»

VOLUME-2, ISSUE-7 (31-IYUL)

MUNDARIJA

1	<u>DIGITAL TRANSFORMATION OF ECONOMIC NETWORKS: ENERGY AND LOGISTICS</u> Eshqulova Dilorom Abduravupovna	5-8
2	<u>Talabalarning chet tilini o'rganish jarayonidan zavqlanishida hissiy intellekt xususiyati va sinfdagi muhitning ahamiyati</u> Ruzmetova Zilola Dilmuradovna	9-11
3	<u>Musobaqa oldi jarayonlarida sportchi talabalarning hissiy barqarorligini ta'minlash.</u> Allayarov Dilshodbek Raximboy o'g'li	12-14
4	<u>"Metrologiya to'g'risida" gi qonunning asosiy tamoyillari tahlili</u> Xasanboyev Xumoyin, Xasanboyev Abdurasul, Musaxonov Shavkatbek, Mirzaqosimov Saloxiddin	15-18
5	<u>РАҚАМЛАШТИРИШ ОРҚАЛИ БИЛВОСИТА СОЛИҚЛАРНИ УНДИРИШ МЕХАНИЗМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ</u> Абдулхаева Шахноза Муҳаммадиевна	19-32
6	<u>АКЦИЗ СОЛИҒИНИНГ ИҚТИСОДИЙ МОҲИЯТИ ВА СТАВКАЛАРИ</u> Абдулхаева Шахноза Муҳаммадиевна	33-40
7	<u>АКАДЕМИК ЛИТСЕYLARDA JISMONIY TARBIYA DARSLARIDA O'QUVCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI TASHKIL QILISH USULLARI.</u> PIRNAFASOVA RISOLAT RAMATILLAYEVNA	41-45
8	<u>THE ROLE OF FAST SPEECH IN THE DEVELOPMENT OF SPEECH</u> Ilhombayeva Mahliyo Umidjon kizi	46-48
9	MUNDARIJA	

